Molnár Győző / B. Gyakin

NEMZETI ÉS NEMZETKÖZI ÉRDEK A KGST-ben

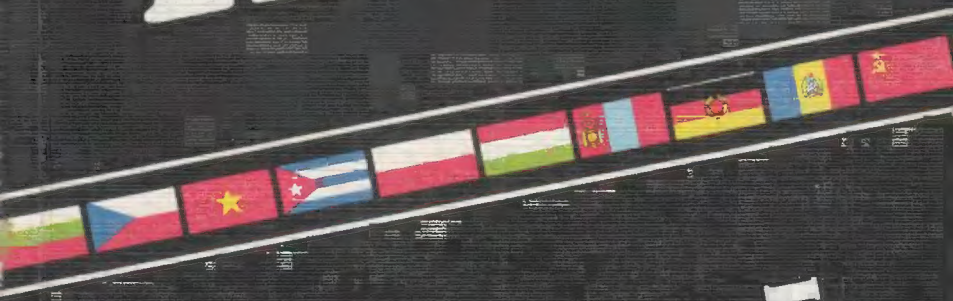

KOSSUTH

MOLNÁR GYŐZŐ—B. GYAKIN

Nemzeti és nemzetközi érdek a KGST-ben

Kossuth Könyvkiadó 1979

Lektorálta: FÖTI ISTVÁNNÉ

Fordította: KOVÁCS KATALIN

ISBN 963 09 1402 6

© Molnár Győző, B. Gyakin 1978.
© Hungarian translation Kovács Katalin 1978.

Bevezetés

30 éve immár, hogy sikeresen működik a Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsa. Létrehozásával a szocialista típusú gazdasági integráció legfontosabb államközi szervezeti-gazdasági feltételét és alapját teremtettük meg.

A KGST-tagállamok gazdasági fejlődésének jelenlegi szakaszát a következő sajátosságok jellemzik.

Először: a gazdasági fejlődés csaknem valamennyi szocialista országban intenzív jellegűvé vált. Az intenzifikálás kiterjed egyrészt *a termelési viszonyok szférájára*, vagyis a szóban forgó szocialista országokban feltárják, meghatározzák és ésszerűen felhasználják a gazdasági növekedésnek azokat a tartalékait, amelyek a gazdaságirányítási rendszerek tökéletesítésében, a tulajdonformák, valamint a termelési eszközök és a fogyasztási cikkek elosztási rendszerének fejlődésében rejlenek. Az intenzifikálás kiterjed másrészt *a termelőerőkre*, ami a tudományos-technikai forradalom vívmányainak széles körű felhasználásában, a termelési folyamatok észszerű megszervezésében, a termelési koncentráció és specializáció fokozásában nyilvánul meg. Az intenzív gazdálkodás végső eredménye, hogy a társadalmi termelés hatékonysága és a népjólét szakadatlanul emelkedik.

Másodszor: a szocialista nemzetközi munkamegosztás fejlődésének és elmélyülésének eredményeként jelentősen fokozódik a KGST-tagállamok gazdasági együttműködése, és erősödnek gazdaságaikban az integrációs folyamatok.

Harmadszor: a nemzeti gazdaságok fejlődése és a gazdasági integrációs folyamatok intenzívebbé tétele időben és térben egybeesik, mivel kölcsönösen feltételezik egymást és kölcsönösen összefüggnek egymással. Olyan körülmények között, amikor a nemzeti erőforrások korlátozottak, amikor optimális üzemnagyságokat kell kialakítani, és a legtöbb országnak szűk a belső piaca, a szocialista államok a társadalmi-gazdasági fejlődés feladatait csak akkor oldhatják meg hatékonyan, ha széleskörűen felhasználják a gazdasági fejlődés nemzetközi tényezőit. Ma már ez axiómának tekinthető, ami nem igényel különösebb bizonyítást. A nemzetközi méretű integrációs folyamatok tervszerű fejlődését és elmélyülését jelentős mértékben az integrálódó országok tudományos-műszaki és ipari fejlettségi szintje határozza meg. Minél magasabb a gazdasági fejlettség színvonala, minél fejlettebb a társadalmi munkamegosztás nemzeti keretekben, annál felkészültebb az ország gazdasága a vállalt integrációs kötelezettségek aktív teljesítésére.

Negyedszer: a jelenlegi társadalmi fejlődés általános jellemzője, hogy fokozódik a nemzetközi gazdasági kapcsolatoknak a nemzeti gazdaságok normális működésében és tevékenységében játszott szerepe.

Véleményünk szerint szükségszerűen erősödik az a tendencia, hogy a KGST-országok egyre több integrációs formában vesznek részt, mivel ezek a formák kölcsönösen összefüggnek egymással. A nemzeti (népgazdasági) szintű újratermelési folyamatok a nemzetközi gazdasági érintkezés fejlődésével és elmélyülésével mindinkább nemzetközi folyamattá válnak. Az egyes újratermelési folyamatok megvalósulásában növekszik annak jelentősége, hogy az országok egyesítik az erőfeszítéseiket a beruházások, az optimális arányok fenntartása, a tudomány és a technika területén, a késztermékek vagy összetevőik termelésében és realizálásában, valamint hogy nemzetközi együttműködést valósítanak meg a felhasználás szakaszában (alapvetően a termelő fel-

használásában, például a szervizellátással, komplettáló elemek szállításával stb.), ami biztosítja az eredmény növekedését. A kooperációnak természetesen nagy jelentősége van az újratermelés valamely elkülönült stádiumában is, a gazdasági fejlődés azonban eredményesebb, ha az újratermelés minden fázisában szélesedik az együttműködésben való részvétel.

A KGST-tagállamoknak a két- és sokoldalú integrációs formákon alapuló nemzetközi gazdasági együttműködése ily módon teljes egészében igazolja a marxizmus–leninizmus klasszikusainak zseniális előrelátását. Marx *A Kommün* c. munkájában (A Kommün jellege c. fejezetben) kifejtette, hogy a bérrabszolgaság viszonyai között végzett munkának szabad és társult munkával való felváltása a termelés új szervezetét is megköveteli, szükségessé teszi és megteremti „harmonikus nemzeti és nemzetközi koordinációjukat"*. Lenin pedig a következőket írta: „az emberiség egész gazdasági, politikai és szellemi élete már a kapitalizmusban is egyre jobban internacionalizálódik. A szocializmus teljesen internacionalizálja."**

A gazdasági élet és mindenekelőtt az emberek termelő-gazdálkodó tevékenységének nemzetközivé válása a monopolkapitalizmus előtt indult meg, továbbfejlődött az imperializmusban, és minőségileg más társadalmi tartalommal különösen gyorsan halad előre a szocializmusban.

Fennállása óta a KGST egész tevékenysége „egy nagy országcsoport egyenjogú együttműködésének, eme országok nemzeti és nemzetközi érdekei harmonikus összehangolásának, a szocialista internacionalizmus elvei gyakorlati megvalósításának páratlan tapasztalatait jelenti*** – hangsúlyozta L. I. Brezsnyev a KGST XXVIII., jubileumi ülésszakán mondott üdvözlő beszédében.

* *Marx—Engels* Művei. 17. köt. Budapest 1968. 505. old.

** *Lenin* Összes Művei. 23. köt. Kossuth Könyvkiadó 1969. 317. old.

*** Pravda, 1947. június 19.

I. A KGST-tagállamok gazdasági együttműködési rendszere: az érdekek figyelembevétele az új típusú nemzetközi viszonyok alapja

A szocializmus világrendszerének létrejötte nemcsak új típusú gazdasági viszonyok, korábban nem ismert formák kialakulását, más elvek és módszerek alkalmazását jelentette a kölcsönös kapcsolatok építésében, hanem új normák bevezetését és megszilárdítását is igényelte a nemzetközi gazdasági érintkezésben a belső és a külső politikai és társadalmi-gazdasági feltételek figyelembevételével. Gyökeresen meg kellett változtatni a nemzetközi együttműködés értelmezését, felül kellett vizsgálni a nemzetközi gazdasági kapcsolatoknak az egyes országok népgazdaságában betöltött szerepét és jelentőségét, a közvetlen és a közvetett befolyásolás útjait és módszereit, és mindezt össze kellett hangolni a gazdasági fejlődés objektív szükségleteivel. Ezenkívül új jogrendet kellett kidolgozni és alkalmazni, mégpedig abból kiindulva, hogy az államközi kapcsolatokat szigorúan a nemzeti-állami szuverenitás megőrzésével és továbbfejlesztésével építjük ki.

A szocialista világrendszer fejlődésében rendkívül fontos szerepe van annak, hogy feltárjuk a nemzetközi és a nemzeti objektív viszonyát, és ezen az alapon helyesen kapcsoljuk össze a nemzetközi és a nemzeti érdekeket.

A nemzetközi és a nemzeti érdekek viszonya és összekapcsolása különösen fontos napjainkban, amikor már vannak tapasztalatok az együttműködés további elmélyítését és tökéletesítését, valamint a KGST-tagállamok szocialista gazdasági integrációjának fejlesztését célzó

komplex program megvalósításáról, és amikor fokozott figyelmet követel a program hátralevő időszakára vonatkozó intézkedések teljesítése. Erre irányulnak az SZKP XXV., az MSZMP XI. kongresszusának, valamint a többi KGST-tagállamban működő testvérpártok 1974–1976 években tartott kongresszusainak határozatai is. A nemzeti és a nemzetközi feladatok elválaszthatatlanságáról és a szocialista országról „mint a szocializmus világhadseregének *osztagáról*"* szóló lenini tézisek testet öltenek a KGST-ben egyesült országok együttműködésének kialakulásában és fejlődésében.

Mi is hát a szocialista együttműködés gazdasági rendszere?

Ennek a rendszernek az egyik legjellemzőbb vonása az, hogy *szuverén államok* együttműködése. Az együttműködésben szervesen összekapcsolódik az egy (ilyen a KGST-tagállamok többsége), a néhány (például Csehszlovákia) vagy a sok nemzetiséget (például a Szovjetunió) egyesítő államok gazdasági élete a szocialista nemzetközi közösségével.

A KGST-ben integrálódó államok szuverenitásának anyagi alapja és tartalma abban van, hogy mindegyik állam kizárólagos tulajdonosa és teljes jogú birtokosa nemzeti vagyonának.

Ennek megfelelően minden KGST-ország kizárólagos tulajdonosa a földnek, a föld méhének, a vizeknek, a gyáraknak, az üzemeknek, a mezőgazdasági vállalatoknak, a bankoknak, a biztosító társaságoknak, a szellemi értékeknek és egyéb, államiságuk keretében létező és felhasználható javaknak. Önállóan szervezik gazdasági életüket állami népgazdasági terveik, törvényhozásuk alapján. A szocialista államok teljhatalmúan rendelkeznek nemzeti jövedelmükkel, a dolgozók jólétének növelése és a szocialista bővített újratermelés biztosítása végett pénzügyi-közgazdasági rendszerük és emelőik –

* Lásd *Lenin* Összes Művei. 36. köt. Kossuth Könyvkiadó 1972. 77. old.

fogyasztási és felhalmozási alap, állami költségvetés, állami adó-, hitel- és biztosítási rendszer, béralap, társadalmi és egyéni fogyasztási alapok stb. – révén elosztják és újraelosztják azt. A külgazdasági kapcsolatok állami monopóliuma alapján gazdasági kapcsolatokra lépnek más szuverén országokkal, és e kapcsolatok gazdasági eredményeit nemzeti gazdaságuk részévé teszik. Ily módon minden államban megvan a társadalmi élet és tevékenység saját anyagi bázisa.

A szocialista államok együttműködésének anyagi tartalmát azok a láncszemek és tényezők alkotják, amelyeket a gazdasági élet nemzetközivé válásának általános tendenciája (törvénye) hoz létre, és amelyek révén a nemzeti gazdaságok mind szorosabban összefonódnak egymással.

A szocializmus meggyorsítja, megsokszorozza és gazdagítja a népek közötti kapcsolatokat, mivel lehetővé teszi a felismert objektív gazdasági törvények rendszere által vezérelt társadalom számára, hogy tervszerűen, szervezetten, céltudatosan és a távolabbi perspektíva figyelembevételével irányítsa az országok gazdasági integrációjának folyamatát. A komplex program új lehetőségeket nyitott az integrációs jellegű gazdasági kapcsolatok egész tárházának kiaknázására és felhasználására.

Az állami szuverenitás és az együttműködés anyagi tartalmának fenti meghatározása alapján az egyes államok integrációban való részvételét a szuverenitás közvetlen és áttételes érvényesítéseként értelmezhetjük.

A KGST mindenképpen magában foglalja mind a nemzeti, mind a nemzetközi érdekeket és az ezeket az érdekeket megfogalmazó elvekre épül. A nemzeti és a nemzetközi érdekek összekapcsolása, amely az együttműködés leglényegesebb oldalát fejezi ki, objektív törvényként hat.

Az érdek fogalmának nemcsak gazdasági tartalma van, most azonban a gazdasági érdekekre összpontosítjuk fi-

gyelmünket, mivel a nemzeti gazdaságok integrációját vizsgáljuk. A gazdasági érdek a társadalmi-termelési viszonyok megnyilvánulási formája. Az ilyen érdek felismerése és a megvalósítására irányuló törekvés már magában hordozza az egyesítő elvet, az embereket közös és célszerű gazdasági tevékenységre ösztönzi. Éppen az érdekek közvetítésével fejeződik ki a társadalmi termelés iránya, érvényesítésükkel érik el a termelési-gazdasági tevékenység céljait.

Az érdek legáltalánosabb alakjában a különböző népek és az egész társadalom fejlődése objektív szükségletének a kifejezése. Az érdek maga objektív kategória, amely azonban az emberek tudatos tevékenységében valósul meg. Az érdekek feltárása és érvényesítése több szakaszt foglal magában. Az első szakaszban megy végbe az érdek természetének feltárása, megismerése és megmagyarázása. Ebben a szakaszban nagy szerepe van a társadalomtudománynak, a társadalmi gyakorlat, elsősorban az emberek társadalmilag hasznos, aktív tevékenysége tanulmányozásának és tapasztalatai általánosításának. A második szakaszban következik a kommunista párt alkotó-szervező munkája, hogy a dolgozó tömegeket a feltárt és társadalmi célban (célrendszerben) kifejeződő érdek elérésére mozgósítsa. A harmadik szakaszban a vezető párt felvilágosító és szervező tevékenységének hatására és az állam gazdasági-szervező funkciójának megvalósítása során általános jellegű, de a kollektív akarat célirányos erőfeszítésének eredményeként konkrét tartalommal bíró döntéseket hoznak. Ez a folyamat azzal zárul le, hogy a dolgozókat közvetlenül bevonják a gazdasági tevékenység szférájába, amely az érdek érvényesítésére irányul és meghatározott össznépi célnak rendelődik alá (negyedik szakasz).

Az érdekek ilyen megközelítése tisztázza objektív anyagi tartalmukat, elsősorban a nemzeti-állami érdekét. A nemzeti-állami érdek törvényszerűen abban nyilvánul meg, hogy minden ország gondoskodik a dolgozók

anyagi jólétének és kulturális fejlődésének folyamatos és a lehető leggyorsabb növeléséről, valamint a békés fejlődés feltételeiről.

A szocialista típusú nemzeti-állami érdek létrejötte történelmileg szorosan összefügg a szocialista államiság kialakulásával. A formája szerint nemzeti és lényege szerint szocialista államiság létrejötte a második világháború után Közép- és Kelet-Európa felszabadult országaiban eleve meghatározta a tartalmában új *állami (össznépi) érdek* kialakulását. Az új körülmények között olyan eszközt is alkalmazhattak, mint amilyen a gazdaságpolitikák nemzetközi összehangolása, elsősorban azon a területen, amely közvetlenül érinti a külgazdasági szférát és a szocialista állam külgazdasági funkcióit. Ebben az időben azonban minden állam abból kiindulva dolgozta ki gazdaságpolitikáját, hogy feladatait főként belső nemzeti eszközökkel kell megoldania.

Kezdetben nehéz és gyakorlatilag lehetetlen volt, hogy teljes egészében figyelembe vegyék és a gyakorlatban felhasználják a külgazdasági tényező jelentőségét. A helyreállítási periódus azonban hihetetlenül elhúzódott volna, ha az egyes államok csak saját erejükre és lehetőségeikre támaszkodtak volna. Megemlíthetjük, hogy Lengyelországban a háború alatt a nemzeti ipar csaknem 66%-a megsemmisült, Magyarországon az ipari termelés a háború előtti szint 30%-ára esett vissza. A Szovjetunióban, amely a háború fő terhét viselte és döntő szerepet játszott a német fasiszta agresszorok szétzúzásában, az anyagi veszteségek az 1941. évi árakon számítva 2569 milliárd rubelt tettek ki.

A gazdasági kulcsproblémákat, amelyek az országok többségénél nagyjából azonosak voltak, háromféleképpen lehetett megoldani. Először, a saját erőkre támaszkodva — ez mérhetetlenül hosszú, szenvedésekkel és nélkülözésekkel teli út. Másodszor, segítséget kérve a tőkésországoktól, megkockáztatva azt, hogy gazdasági függőségbe kerülnek. (Éppen ilyen segítséget ajánlottak

a „Marshall-terv" keretében; amikor azonban a Szovjetunió és a népi demokratikus országok elutasították ezt, gazdasági blokádot vezettek be ellenük.) Harmadszor, a szabadság és a függetlenség nem könnyű útját járva, amelyet a Szovjetunió és a népi demokratikus országok választottak, amely gazdasági felemelkedésre, a háború sújtotta gazdaság helyreállítására és állandó gazdasági fejlődésre vezetett – ez a kölcsönös segítség útja. Csak egymást támogatva lehetett eredményesen megkezdeni az új társadalom megteremtését. Ezt az utat választva, egyidejűleg két (lényegében kettős) feladatot kellett megoldani: egyrészt fokozni kellett a gazdasági potenciál növekedésének ütemét, másrészt le kellett küzdeni a gazdasági fejlettség szintjében még a kapitalizmusban kialakult különbségeket, hogy végeredményként biztosítsák a dolgozók életszínvonalának állandó növekedését.

Az új utak feltárása, kipróbálásuk, az élet hozta módosítások figyelembevétele, a gazdaságpolitika kiigazítása és a kölcsönös gazdasági alkalmazkodás – ez nem csupán teljesen más gondolkodást és tudatosítást igénylő új megközelítést jelent, hanem egyben a kialakuló lehetőségek realizálását, a munka megszervezését e lehetőségek megteremtése és továbbfejlesztése céljából.

A baráti országoknak sikerült a legfontosabbat elérni: a néptömegek kezdeményezését és a társadalmi-gazdasági átalakulások dinamizmusát szervesen összekapcsolni. Csak a szocializmus mint új társadalmi rend tűzhette ki feladatul a gazdasági szintek kiegyenlítését és oldhatja meg sikeresen ezt, jóllehet nem olyan gyorsan, mint szeretnénk, de folyamatosan közeledve a célhoz. Más szóval, meg kellett szüntetni a gazdasági fejlődésben mutatkozó lényeges különbségeket, közelíteni kellett és kiegyenlíteni a termelési és a létfeltételeket, valamint helyesen megválasztani a kölcsönös segítség eszközeit. Az internacionalizálódás jelenlegi folyamata, amely a szocialista gazdasági integráció formáját ölti,

egyidejűleg feltétele is, tényezője is a nemzetközi és nemzeti érdekek összekapcsolásának és azt követő közeledésének.

A kezdeti szakaszban azonban a szocialista építés útjára lépett európai országokban a nemzetközi együttműködés keretében még nem jutott hely a felhalmozásnak, a belső erőforrások még nem voltak elégségesek ahhoz, hogy kihasítsák az ehhez szükséges eszközöket. Ezért azok az országok, amelyek később a KGST-ben egyesültek, a gazdasági feltételeket a jövőben kialakuló integráció számára nemzeti keretek között, a szervezeti feltételeket pedig nemzetközi méretekben kezdték megteremteni. Ez az út az akkori körülmények között az egyetlen helyes út volt, és a későbbi gyakorlat teljesen igazolta is. Valóban: a nemzetközi integrációra való jobb felkészüléshez elengedhetetlen volt a nemzeti-állami keretekben megvalósuló felhalmozás.

A felhalmozódott tapasztalatok teljes mértékben igazolják, hogy a szocialista társadalom fejlődési folyamatában működnek olyan objektív törvényszerűségek, amelyek abban jutnak kifejezésre, hogy a nemzeti érdeket nem lehet teljesen érvényesíteni és hatékonyan megvédeni a nemzetközi kapcsolatok fejlődése nélkül.

A szocializmus világrendszerének létrejöttével kialakult és hatni kezdett a *nemzetközi* érdek. Későbbi fejlődését a gazdaságilag és politikailag legjobban felkészült és területileg is közel fekvő országoknak a KGST-ben való egyesülése eredményezte.

A szocialista országok népeinek érdekeltsége — az érdekeikben meglevő alapvető és tartós elemek révén — közös abban, hogy meggyorsítsák a társadalom történelmi átalakulásának folyamatát. Itt a nemzetközi és a nemzeti között teljes egység van, pontosabban, a nemzeti és a nemzetközi egybeesik. Ezt az azonosságot azonban ki kell egészíteni az államban tömörült nemzetek és népek között fennálló különbségekkel. Erre azért van szükség, hogy mind a nemzeti, mind a nemzetközi jelen-

ségek (folyamatok) jellemzése teljes, a valóságnak megfelelő legyen. Ami az országoknak a nemzetközi folyamatokhoz, kapcsolatokhoz való viszonyát illeti, vannak közöttük különbségek. Ezeket részint a nemzeti-állami fejlődésben rejlő objektív okok, részint szubjektív okok magyarázzák. Szubjektív ok, hogy az egyes országok nem egyformán aktívak, vagyis nem egyformán készek a szocialista nemzetközi munkamegosztásban való részvételre, nem mindig méretüknek és jelentőségüknek megfelelően vesznek részt a komplex programban előirányzott intézkedések végrehajtásában stb.

A kölcsönös gazdasági kapcsolatokban való részvétel a KGST-tagállamok többsége számára a nemzeti-állami újratermelési folyamat normális, zavartalan működésének, a népgazdaság kiegyensúlyozott fejlődésének elengedhetetlen feltétele, néhányuk számára pedig a társadalmi termelés hatékonysága növelésének legfontosabb követelménye.

Ezt az állítást igazolhatjuk a Szovjetunió példájával. Mint ismeretes, a Szovjetunió nagy ország, korszerű tudományos-technikai potenciállal rendelkezik, területén majdnem minden természeti kincs fellelhető, jelentős munkaerőforrásai vannak, termelőapparátusa magasan fejlett, belső piaca nagy, és belső állami gazdasági élete meglehetősen erős. Úgy tűnhet tehát, hogy minden szükséges adottság és előfeltétel megvan az autark gazdálkodáshoz. A gazdaságpolitika, a stratégiai célok és a gazdasági gyakorlat elemzése azonban azt mutatja, hogy a külgazdasági kapcsolatok népgazdasági jelentősége a Szovjetunió számára évről évre nagyobb. E kapcsolatok súlyának növekedését a következőkkel lehet bemutatni.

Először, a Szovjetunió a többi KGST-tagállammal kialakult integrációban való aktív részvétele révén jelentős pótlólagos lehetőségeket használ fel a társadalmi termelés, a társadalmi gazdálkodás hatékonyságának a fokozására. Nevezetesen, egyre növekvő mértékben kap

KGST-partnereitől népgazdaságának szükséges árukat és anyagi erőforrásokat. Érdekes, hogy 1975-ben a gépek, berendezések és szállítóeszközök az összes import 33,9%-át tették ki, a KGST-országokból származó importnak pedig mintegy a 40%-át. Ennek az árucsoportnak az aránya 1976-ban az összes exportnak körülbelül 19%-a volt, a KGST-országokba irányuló exportnak pedig több mint 23%-a. Ezek az adatok meggyőzően mutatják, hogy a Szovjetunió milyen aktívan részt vesz a szocialista nemzetközi munkamegosztásban. Említésre méltó, hogy az importált berendezések a szovjet iparban üzemeltetett összes berendezésnek mintegy 15–16%-át teszik ki. 1971–1975 között a különböző iparágakban 1026 objektumhoz importáltak komplett berendezést. A vegyiparban, a kőolajfeldolgozó-iparban, a vaskohászatban, az élelmiszeriparban, a hús- és tejiparban, a szállításban stb. a meglevő üzemek korszerűsítését, illetve az újak felszerelését jelentős részben importból valósítják meg. Így – a Szovjetunióban 1971–1975 között üzembe helyezett kapacitásokat véve alapul – a szocialista országokból importált berendezéseken állították elő például az ammónia mintegy 26%-át, a karbid több mint 40%-át, a kénsav csaknem 20%-át stb.

Másodszor, a KGST-tagállamok segítésével bővül a Szovjetunióban a közszükségleti cikkek belső választéka (1975-ben az ipari fogyasztási cikkek az összes import 21,4%-át tették ki), ami növeli a dolgozók szükségletei teljesebb kielégítésének lehetőségeit. 1971–1975 között a KGST-tagállamokból szállított fogyasztási cikkek a piaci alapok 15%-át adták. Ebben az időszakban 267 millió pár cipőt (1975-ben 69,7 millió párat, ami a szovjet cipőtermelés 10%-ával ért fel), 2,8 milliárd rubel értékű konfekciót és kötöttárut, 1,2 milliárd rubel értékű bútort és más fogyasztási cikket vásároltak a szovjet fogyasztók számára a KGST-országokból.

Harmadszor, tovább fejlődnek a szovjet népgazdaságban azok az ágazatok, amelyek meghatározott termék-

fajtákból tartósan a KGST-országokba irányuló exportra szakosodnak. Ilyenek például a traktorok (1975-ben a termelés: 550 000 db, az export: 38 700 db), a tehergépkocsik (termelés: 696 000 db, export: 33 500 db), a háztartási hűtőszekrények (termelés: 5 606 000 db, export: 372 100 db), a fényképezőgépek (termelés: 3 031 000 db, export: 1 588 800 db) stb.

A Szovjetunióban a külgazdasági kapcsolatok súlya néhány népgazdasági ágazatban már meglehetősen magas. Így 1975-ben az országban előállított hengerműberendezések 35%-át, a gyapot 30%-át, a személygépkocsik 25%-át, a kőolaj és a vasérc 19%-át, a papír 12%-át exportálták.

Negyedszer, a KGST keretében folyó együttműködés beruházások megtakarítását is jelenti, amit a termelési struktúra hatékonyságának növelésével, a tudományos-kutató és tapasztalati-kísérleti munkák skálájának valamelyes szűkítésével, pótlólagos beruházások bevonásával érnek el, amelyek például a fűtő- és nyersanyagtermelő ágazatok fejlesztését célozzák.

Ötödször, javulnak a kibocsátott termékek minőségi jellemzői. Ez azt eredményezi, hogy egyrészt fokozódik versenyképességük, másrészt jobbak lesznek a belső fogyasztásra kerülő termékek fogyasztói tulajdonságai.

Az SZKP XXV. kongresszusa különös súllyal hívta fel a gazdasági vezetők, a gyakorlati szakemberek figyelmét, hogy meg kell oldani azokat a feladatokat, amelyek a szovjet iparnak a komplex program megvalósításában való aktívabb részvételével kapcsolatosak. A. Koszigin az SZKP XXV. kongresszusán „A Szovjetunió népgazdasága 1976–1980. évi fejlesztésének fő irányai"-ról tartott előadói beszédében hangsúlyozta, hogy a minisztériumoknak és a hatóságoknak fokozott figyelmet kell fordítaniuk e probléma megoldására.*

* Lásd Az SZKP XXV. kongresszusa. Kossuth Könyvkiadó 1978. 147. old.

A Szovjetunió példája tehát egyértelműen igazolja, hogy a szocialista nemzetközi együttműködésben való részvétel nemcsak a kisebb KGST-országok érdeke, hanem előnyös a nagy, komplex népgazdaságok számára is.

Ami a Magyar Népköztársaság érdekeit illeti, azt jellemezze a következő idézet. „Folytatni kell népgazdasági terveink egyeztetését, bővíteni a termelési és a kereskedelmi kapcsolatokat, fejleszteni a műszaki és a tudományos együttműködést. A szocialista gazdasági integráció lehetőségei rendkívül nagyok. Népgazdaságunk kiegyensúlyozott fejlődésének fontos feltétele a szocialista országokkal való gazdasági együttműködésünk erősítése."* – szögezi le az MSZMP programnyilatkozata.

A nemzetközi érdek a nemzeti érdekekben levő legáltalánosabb, közös, tartós elemek szerves egysége. A nemzetközi érdek lényege az, hogy mindegyik ország gazdasága úgy fejlődhet és erősödhet meg, ha az országok egységes gazdasági rendszerben alkotott közössége megszilárdul. A nemzetközi gazdasági érdek érvényesülése arra vezet, hogy az országok és a népek között állandóan fokozódik a kölcsönös gazdasági függés. A nemzeti érdekek elválaszthatatlanul összefüggenek egymással, valódi egységben olvadnak össze, és így alkotják a nemzetközi érdeket.

A nemzetközi érdek politikai síkon a Szovjetuniónak és a népi demokratikus országoknak az összeforrottság és az egység erősítése iránti közös igényeként született meg, annak a közös törekvésnek az eredményeként, hogy együtt védjék meg a dolgozó tömegek vívmányait, és gondoskodjanak az általános biztonságról. A szocialista fejlődés útjára lépett európai országok népeinek szolidaritását a közös ellenség, a német fasizmus felett aratott győzelem erősítette meg. A hatalmat megragadó dolgozók készek voltak szorosabb egységbe tömörülni,

* A Magyar Szocialista Munkáspárt XI. kongresszusának jegyzőkönyve. Kossuth Könyvkiadó 1975. 508. old.

és ezt objektív szükségszerűségnek tekintették. A népek vágyai kifejezésre jutottak a vezető pártok politikájában, amelyek új, szocialista típusú nemzetközi kapcsolatok kialakítását tűzték ki célul. A szoros politikai együttműködés előkészítette a talajt a gazdasági szféra számára, segítette a tapasztalatok gyűjtését és a kölcsönös szükségletek feltárását.

II. A KGST-tagállamok nemzetközi érdekének fő gazdasági tartalma

A KGST, a gazdasági együttműködés nemzetközi szervezési központjának tevékenysége során kialakulnak a szocialista típusú gazdasági integráció nemzetközi-jogi és társadalmi-szervezeti, majd anyagi-műszaki alapjai is. A KGST tevékenységének kezdetével a nemzetközi gazdasági kapcsolatokban részt vevő államok először fogtak hozzá, hogy sokoldalú alapon a szocialista internacionalizmus elveit a gyakorlatban megvalósítsák.

A Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsa a szuverenitás és az egyenlőség elvein alapszik. A gazdasági és tudományos-műszaki együttműködés és a tagállamok integrációja a teljes egyenjogúság, a szuverenitás és a nemzeti érdekek tiszteletben tartása, a kölcsönös előnyök és a kölcsönös elvtársi segítség elveivel összhangban valósul meg, a szocialista országok közötti kapcsolatok alapját jelentik és a szocialista internacionalizmus elveiből következnek. „Burzsoá nacionalizmus és proletár internacionalizmus – ez két kibékíthetetlenül ellenséges jelszó, amelyek megfelelnek az egész tőkés világ két nagy osztálytáborának, és *két* politikát (mi több: két világszemléletet) fejeznek ki a nemzeti kérdésben" – írta Lenin.*

A „nemzetközi érdek" fogalom két érdekfajta összekapcsolásaként keletkezett: a sajátos, nemzeti érdek és az általános, közös érdek összekapcsolásából. Ez azzal

* *Lenin* Összes Művei. 24. köt. Kossuth Könyvkiadó 1970. 122. old.

magyarázható, hogy az együttműködés és az integráció jelenlegi fejlettségi szintjén kapott anyagi eredményhez, gazdasági hatáshoz a nemzetek a kialakuló és tökéletesedő nemzetközi és a működő nemzeti integrációs mechanizmusok révén jutnak. Más szavakkal, az összehangolt (vagy a ma még ritka közös) gazdasági tevékenység eredménye az integrálódó országok rendelkezésébe kerül, és nemzeti vagyonukat gyarapítja.

Az a körülmény azonban, hogy kialakul az együttműködés a maga szervezeti és gazdasági mechanizmusával és integrációs csatornáival, amelyeken az országok külgazdasági erőforrásai áramlanak, megteremti a közös gazdasági érdekek viszonylagos önállóságát is.

A KGST-országok nemzetközi érdekének gazdasági tartalma a következő formákban nyilvánul meg.

Először úgy, mint a nemzetközi érdek belső nemzeti vetülete, vagyis mint a nemzetközi együttműködésből fakadó előny minden egyes ország számára, amelyek a KGST-t, a szocializmus világrendszerének gazdasági tekintetben legfejlettebb részét közösen létrehozták. Ebben a vetületben a nemzetközi érdek konkrét tartalma az, hogy az egyes országok közötti szoros együttműködés a létrejött gazdasági szövetség megerősítését, a gazdasági együttműködés fejlődését úgy szolgálja, mint a KGST-országok nemzeti gazdaságai felemelkedésének hatalmas tényezőjét.

Másodszor úgy, mint valamennyi KGST-ország számára közös érdek, amelynek gazdasági tartalma mint régión belüli érdek határozható meg. Azt a törekvést tükrözi, amely a külgazdasági viszonyok rendszerében a kölcsönös gazdasági kapcsolatok szerepének és jelentőségének növelésére, a KGST-országok gazdasági potenciáljának erősítésére és világgazdasági súlyának fokozására irányul.

A szocialista gazdasági integráció mint a nemzeti gazdaságok fejlődésének nemzetközi tényezője elősegíti, hogy elérjük a gazdasági növekedés dinamikája és a

gazdasági struktúra között a mindenkori lehetséges optimumot. A közösség gazdasági potenciáljának erejét nagyon nehezen növelnénk, ha nem tökéletesítenénk és erősítenénk struktúrájában a sokféleséget. Az országok többsége ugyanis termelési és mindenekelőtt természeti erőforrásokban szegény, viszont a KGST-országok nyers- és fűtőanyag-szükségleteiket képesek túlnyomórészt maguk kielégíteni. A probléma jelentőségére utal, hogy még a húszas években, a Komintern II. kongresszusának manifesztumában említették meg, hogy „a fűtőanyag és a nyersanyag kérdése nemzetközi kérdés, amely a szocialista termelés tervszerű társadalmasítása alapján oldható meg".

A KGST-országok gyakorlatilag minden ipari nyersanyaggal rendelkeznek, felkutatott készleteiket tekintve vezető helyen vannak a világban. Megközelítő becslések szerint részesedésük a világkészletekből a következő: mangánérc és apatit – $^4/_5$; nikkel, volfram és azbeszt – $^2/_3$; vasérc, cink és réz – kb. fele; földgáz – 33%; szén 56 és kőolaj 30%. A természeti kincsek azonban területileg meglehetősen egyenlőtlenül helyezkednek el a KGST-országokban. A legtöbb természeti erőforrás a Szovjetunióban található. A KGST-tagállamok készleteiből a Szovjetunió területén van a kőszén 91%-a, a barnaszén 72%-a, a kőolaj döntő hányada, a földgáz 79%-a. A Szovjetunión kívül bizonyos nyersanyagfajtákkal a többi KGST-országok is rendelkeznek. Jelentősebb közülük a mangán, a polimetallikus ércek Bulgáriában, a bauxit Magyarországon, a kálisó a Német Demokratikus Köztársaságban, a szén-, földgáz-, réz- és kénlelőhelyek Lengyelországban, a kőolaj és a földgáz Romániában.

A strukturális problémák komplex megoldásához lényeges pozitív irányú változások kellenek, és mivel ezek nemzetközi problémák, megoldásukhoz nemzetközi eszközökre is szükség van. Ezt jelentős mértékben a

Szovjetunióból származó különböző ásványinyersanyag-szállítások biztosítják, amint a következő táblázat adatai is mutatják.

1. táblázat
A Szovjetunió KGST-országokba irányuló villamosenergia- és ásványinyersanyag-szállításai

Megnevezés	Mérték-egység	1966—1970	1971—1975	1976—1980
Villamos energia	milliárd kWó	14	42,6	67,5
Kőolaj	millió tonna	138	267	364
Földgáz	milliárd m^3	8	33	90
Vasérc (vastartalomra átszámítva)	millió tonna	72	94	117

A Szovjetunió földgázkészletét 126 trillió m^3-re becsülik. A legnagyobb készletek hat nagy lelőhelyen találhatók (Orenburg, Sarkvidék, Medve-szigetek, Jamburg, Urengoj, Satlik), amelyek az ország készleteinek csaknem 50%-át alkotják. A felkutatott lelőhelyeken a gáz értékes komponenseket tartalmaz, így kénhidrogént, héliumot, sűrítményt stb.

1971–1975 között kezdték meg az új, nagy hozamú földgázlelőhelyek gyorsított kiaknázását és üzembe helyezését. Ezzel 1980-ra a Szovjetunióban a földgázkitermelés 435 milliárd m^3-re nő. 1976–1980 között a földgáztermelés 38–50%-os növelését irányozzák elő. Folytatják az egyedi földgázlelőhelyek művelés alá vonását, a többi között az orenburgi körzet lelőhelyein. Az orenburgi földgázkészlet mintegy 1700 milliárd m^3. E lelőhely bázisán hatalmas földgázkitermelő és -feldolgozó komplexumot hoznak létre.

1974-ben üzembe helyezték a komplexum első, évi 15 milliárd m^3 hozamú létesítményét, 1975-ben pedig a másodikat, ugyanilyen hozammal.

A Szovjetunió KGST-országokba irányuló fűtőanyag-

szállításai 1975-ben mintegy 113 millió tonnát tettek ki egyezményes (fűtőérték) tonnában (1971–1975 között 560 millió tonnát), 1980-ban elérik a 180 millió tonnát (1976–1980 között 800 millió tonna felett lesz).

1960–1975 között a KGST-országok (Szovjetunió nélkül) összes fűtőanyag-felhasználása 315 millió egyezményes (fűtőérték) tonnáról 620 millióra, vagyis csaknem a kétszeresére emelkedett. A 15 éves időszak alatt a fűtőanyag-felhasználáson belül a kőolaj és a földgáz hányada 15%-ról 40%-ra nőtt. 1960–1975 között a KGST-országokban a földgáz termelése 6,4-szeresére, a kőolajé 3,2-szeresére emelkedett. A fűtőanyagenergiamérlegben a földgáz részaránya 7-ről 12%-ra nőtt. Érdekes, hogy a KGST-országok összes energiafelhasználása 1980-ban 900 millió, 1990-ben pedig 1,2 milliárd egyezményes tonna körül lesz, vagyis a második 15 év alatt majdnem megkétszereződik. Az országok önellátási foka 70%-ról mintegy 50%-ra csökken. Mindez azokról a jelentős, pozitív irányú mennyiségi és minőségi változásokról tanúskodik, amelyek a KGST-országok fűtőanyag-energetikai mérlegében már lejátszódtak és amelyek várhatóak.

Az érdekelt KGST-országok fűtőanyag-energetikai és nyersanyagforrásokkal való távlati ellátásában nagy jelentősége van az integrációs tervezés olyan válfajának is, mint az 1976–1980 évekre szóló sokoldalú integrációs intézkedések egyeztetett terve. Az egyeztetett terv alapján csak a Szovjetunió több mint 30 kétoldalú kormányközi megállapodást kötött (1976. elejei állapot). Számos KGST-ország vesz részt anyagi erőforrásokkal és pénzügyi eszközökkel (némely objektumnál munkaerővel is) az erősen deficites (hiányzó) termékek előállításához szükséges pótlólagos kapacitások létrehozásában.

Közismert, hogy az egyeztetett terv keretében a Szovjetunióban több létesítmény építését kezdték meg. Ilyenek a kijembajevi azbeszttermelő és dúsító kombi-

nát, a vasércalapanyag-termelő és dúsító kombinátok Sztojlenszkben, Mihajlovban, Gjubkinban, a vasötvözetet előállító üzemek Nyikopolban és Jermakban; művelés alá vonják az orenburgi gázkondenzátum lelőhelyet, üzembe helyezik az uszty-ilimszki cellulózüzemet stb. Üzembe helyezésükkel és a tervezett kapacitás elérésével az egyezményekben részt vevő országokba irányuló szovjet szállítások nagymértékben emelkednek 1975-höz képest: azbeszt – 80%-kal, vasérc-alapanyagok és vasötvözetek 20%-kal, földgáz – több mint 50%-kal, szulfátcellulóz – 40%-kal stb. A KGST-országok a beruházásokban való részvételüknek megfelelően évente 180 000 tonna azbesztet, több mint 9 millió tonna vasérc-alapanyagot, kb. 200 000 tonna vasötvözetet, 15,5 milliárd m^3 földgázt, 200 000 tonna cellulózt kapnak a Szovjetuniótól. Az egyeztetett terv alapján megkötött egyezmények érvényességi ideje alatt a kölcsönös áruszállítások több mint 15,5 milliárd rubellal emelkednek.

A KGST-országok két- és sokoldalú alapon eredményesen működnek együtt réz-molibdén kapacitások („Erdenet" kombinát Mongóliában), nikkel-kobalt kapacitások létrehozásában (Kubában Las Camariocas lelőhelyen sokoldalú és Punta Gorda lelőhelyen kétoldalú alapon) stb.

Az a tény, hogy csaknem mindenféle erőforrás megtalálható, és ezek gyakorlatilag kimeríthetetlenek, szélesíti a lehetőségeit annak, hogy a közös integrációs politika megvalósításának eredményeként a legteljesebben elégítsenek ki minden jelentkező igényt.

Szélesebben ki kell használni a szocialista gazdasági integráció anyagi-műszaki bázisát. A tudományos-technikai forradalom eredményei már ma is egyre nagyobb mértékben hatolnak be a gazdasági élet minden területére, és ahogy haladunk előre, úgy terjednek mind tovább, átjárják az emberek termelési-gazdasági és irányító tevékenységének, a társadalmi élet egészének

minden részét. A termelés méreteinek növekedése minden országban összekapcsolódik a gazdasági fejlődés komplexitásával, ami javítja a KGST-országok együttműködésének helyzetét a világban.

Harmadszor, a nemzetközi gazdasági érdeknek van egy *rendszeren belüli* természete és iránya, vagyis a szocializmus egész világrendszerének működésével összefüggésben kell vizsgálni mint a KGST-tagállamok KGST-n kívüli szocialista országokkal szembeni alapviszonyának megnyilvánulási formáját. Az ilyen típusú nemzetközi gazdasági érdek konkrét megnyilvánulása az a sokoldalú gazdasági segítség, amelyet a KGST-tagállamok nyújtanak a KGST-n kívüli szocialista országoknak. Csupán 1971–1975 között több mint 1,4-szeresére nőtt az említett felek külkereskedelmi forgalma. A KGST-tagállamok nem húzták fel, és nem is törekszenek rá, hogy felhúzzák a gazdasági autarkia „kínai falát", ellenkezőleg, mindig segítséget és támogatást nyújtottak minden szocialista országnak a gazdasági önállóság és a gyors gazdasági felemelkedés eléréséhez. Minél gyorsabban nő az egyes országok gazdasági potenciálja, annál gyorsabban sokszorozódik meg a szocialista világrendszer gazdasági ereje.

Negyedszer, a nemzetközi érdek gazdasági tartalmának van egy *rendszerközi* iránya. E fogalom tartalmát azok a gazdasági viszonyok alkotják, amelyeknek alanyai a különböző társadalmi-gazdasági rendszerekhez tartozó országok. Ezen belül két aspektust kell elkülöníteni. Az első az, hogy fejleszteni kell a kapcsolatokat a szocialista és különösen a KGST-országok valamint a fejlődő országok között. Tartalma lényegében a fiatal, politikai függetlenségüket kivívó nemzeti államoknak gazdasági önállóságuk megszerzéséhez és gazdasági elmaradottságuk felszámolásához nyújtandó segítség. (Ugyanakkor növekszik a fejlődő országokkal való gazdasági kapcsolatok jelentősége – elsősorban – a nyers- és fűtőanyag-problémáink megoldásában.) A szocialista

országok rendszerközi jellegű nemzetközi gazdasági érdekének van egy másik aspektusa is: a tudományos-műszaki és ipari-gazdasági együttműködés a különböző társadalmi rendszerű országok, tehát a szocialista államok és a fejlett tőkésországok között. A nemzetközi érdek eme vetületének tartalma a következő: a gazdasági verseny megnyerése, a teljes körű megelőzés kivívása, a szocializmus történelmi példájának egyre nagyobb hatókörűvé válása. A KGST-országok arra törekednek, hogy történelmi példát adjanak és sok területen már adnak is arról, hogyan lehet a legteljesebben kielégíteni a társadalom minden tagjának anyagi szükségleteit. A kulturális szükségletek kielégítésében a szocialista országok általában már ma élen járnak, és sokban meghatározzák a világ fejlődésének normáit.

A nemzeti és a nemzetközi összekapcsolására az Európai Gazdasági Közösség (EGK) – a jelenkori állammonopolista integráció klasszikus példája – történelmileg teljesen ellenkező módot javasol. A Közös Piac létét jogilag megalapozó Római Szerződés még az „egységes Európa atyjai" szellemében sem irányozta és nem is irányozhatta elő úgy a tőkés integrációt, hogy az EGK-tagországok nemzetgazdaságai egyenjogú fejlődésének nemzetközi eszköze legyen. Gazdaságilag nem egyenlő partnerek számára még az egyenlő feltételek sem jelentenek tényleges és igazi egyenlőséget. A kapitalizmusban nincs és nem is lehetséges olyan közös törekvés, még az integráció révén sem, hogy gondoskodjanak a gyengébb partnerek gazdasági felemelkedéséről.

Jelenleg az EGK miniszteri tanácsában mind a kilenc tagállamnak egy képviselője van, az országok szavazatainak száma azonban nem azonos. Például a Német Szövetségi Köztársaság, Franciaország, Anglia és Olaszország képviselőjének 10 szavazata van, Luxemburg képviselőjének pedig 5. A határozathozatalnak nem mindig kell egyhangúnak lennie: sok kérdésben minősített vagy egyszerű többséggel döntenek. Ezért – a

belga miniszterelnök, Leo Tindemans szavaival élve – az EGK-n belül sok esetben a négy nagy ország „direktóriuma" alakul ki. Törekvéseik nemegyszer közvetlenül sértik a közösség kis országainak érdekeit (és jogait). Az új Európa-parlamentnek, amelyet 1979-ben választanak meg, 410 tagja lesz, akiket az EGK-tagállamok lakossága általános és közvetlen szavazással választ meg. A parlamentben a következőképpen oszlanak meg a helyek: Német Szövetségi Köztársaság, Franciaország, Nagy-Britannia és Olaszország 81, Hollandia 25, Belgium 24, Dánia 16, Írország 15, Luxemburg 6. Ily módon a közösség három legnagyobb államáé – a Német Szövetségi Köztársaságé, Franciaországé, Nagy-Britanniáé – lesz mindig a parlamenti helyeknek több mint a fele, és így akaratukat mindig rá tudják kényszeríteni a kisebb partnerekre.

Az integráció két típusa annyira szemben áll egymással abban, hogy résztvevői számára mennyire teremt egyenlő feltételeket és hogyan kapcsolja össze a nemzetközit és a nemzetit, amennyire összeegyeztethetetlen a két termelési mód, a két társadalmi-gazdasági formáció.

A nemzeti érdekek a nyugat-európai integrációban hosszú távon nem esnek és nem is eshetnek egybe. Ez az integráció nem is képes arra, hogy olyan mechanizmust javasoljon, amely alkalmas a nemzeti érdekek tartós és hosszú távú összekapcsolására.

A tőkés termelési mód hordozóinak (alanyainak) tehát az a nemzetközi érdeke, hogy minden szükséges és a gazdasági eszközöktől és módszerektől függő intézkedést megtegyenek a kapitalizmusnak mint termelési módnak a fenntartására és nemzetközi pozícióinak megszilárdítására (lényegében megmentésére). Ez nyilvánvalóan nem elegendő ahhoz, hogy reálisan és rendszeresen összekapcsolják a nemzeti és a nemzetközi érdekeket, amelyek antagonisztikus ellentmondásban vannak egymással. Az ellentmondás megoldását célzó kí-

sérlet tanújele az EGK nemzetek feletti adminisztratív apparátusa és az „egységes Európa" („kis Európa") létrehozásának politikai terve. Az államok fölötti hatalom intézményei azonban nem képesek figyelembe venni az integráció valamennyi részvevőjénél a nemzetit, a sajátosat, és államok fölötti hatóságként működnek, amely lényegében a nagy, gazdaságilag legfejlettebb országok és a megfelelő monopolista csoportok nemzeti érdekeit képviseli és védelmezi. Tevékenységük ezért nem a nemzeti és a nemzetközi érdekek összekapcsolására épül, hanem arra, hogy a nemzetit a legerősebb monopolista nagytőke által képviselt „nemzetközinek" alárendeljék, a nemzetit a „nemzetközivel" elnyomják. Ez a megállapítás természetesen nem tagadja annak lehetőségét és realitását, hogy számos esetben létrejöjjön az EGK-tagországok között valamilyen érdekközösség.

A termelés nemzetközivé válásának a kapitalizmusra jellemző magántulajdonosi, ellentmondásos jellegével a szocializmus közvetlen alternatívaként a nemzetek gazdasági közelítésének magasabb céljait és a nekik megfelelő formákat állítja szembe. A társadalmi tulajdon alapján megvalósuló szocialista gazdasági integráció az egyes szocialista országok és az egész érdekeinek az összekapcsolásában egyrészt mentes azoktól az ütközésektől, amelyek a kapitalizmusban a nemzetek és a területek érdekeit megosztják, másrészt elősegíti a nemzeti gazdaságok közeledését, és nem forgácsolja szét őket elszigetelt, integráción belüli sejtekre. A szocialista típusú internacionalizálódás előnyeit szemléletesen mutatja a nyugat-európai integráció és a KGST tapasztalatainak összehasonlítása egyfelől az olyan nemzetközi problémák megoldásában, mint a nyersanyag, a fűtőanyag-energetika, a valutáris kérdések, másfelől mint az egyes országok és körzetek gazdasági elmaradottságának a leküzdése.

Az új, szocialista társadalmi rendet az jellemzi, hogy a termelési folyamat szervezésének és megvalósításának

nemzeti és nemzetközi formái kölcsönösen összekapcsolódnak és kiegészítik egymást. E rendet a munkásosztály vívta ki szívós küzdelemben, a kommunista élcsapat vezetésével. Még 1883-ban írta Engels, hogy „a munkásosztály legbelsőbb természeténél fogva nemzetközi"*.

Napjainkban, a nemzetközi feszültség enyhülésének időszakában, a két különböző rendszer békés egymás mellett élésének tartós – bár nem problémamentes – folyamatában, a Helsinkiben kötött megállapodás végrehajtásában nagy jelentősége van a Kelet és a Nyugat, a KGST és az EGK közti gazdasági kapcsolatoknak.** Európa politikai és gazdasági problémáit a KGST-országok nemzetközi gazdasági érdekeinek szempontjából úgy értelmezzük, hogy Európán belül tartós gazdasági kapcsolatokat lehet és kell létrehozni azzal a céllal, hogy a gazdasági növekedés tényezőjeként, főként azonban a földrészünk békés fejlődéséhez szükséges tartós és szilárd gazdasági alap megteremtésére használják fel őket.

Napjainkban ehhez minden feltétel adott. A rendszerek közötti együttműködésről ma már nemcsak mint kívánatos és lehetséges dologról beszélhetünk, hanem mint valóságos jelenségről. A szocialista tábor gazdasági potenciáljának szakadatlan és gyors növekedését, az ilyen jellegű együttműködés iránti készségét is bizonyítják a gazdasági téren elért jelentős eredmények. Ezt mutatja a legfontosabb ipari termékek termelésének nagyarányú növekedése a KGST-országokban. (Lásd 2. táblázat.) A növekedés üteme néhány vizsgált

* *Marx—Engels* Művei. 22. köt. Budapest 1970. 377. old.

** Ezt a kérdést részletesebben a VI. fejezetben fejtjük ki.

2. táblázat

A legfontosabb ipari termékek termelésének alakulása a KGST-országokban

Megnevezés	Háború előtti termelés	1950	1975	1975 háború előtti szint százalékban	1975 1950
Villamos energia (millió kWó)	60,7	135	1 386	2280	1020
Nyersvas (millió tonna)	18,3	56,1	133	690	230
Forgácsoló szerszámgép (ezer db)	•	87,9	369,1	•	420
Traktor (ezer db)	32,2	144,0	676	2010	470
Kénsav (ezer tonna)	2,0	3,0	27,8	1390	920
Cement (millió tonna)	11,4	19	33,5	290	180
Pamutszövet (millió m^2)	3992	4280	10 020	250	230
Bőrcipő (millió pár)	299	308	1 178	390	390
Cukor (millió tonna)	3,5	5,0	21,2	600	420

Forrás: A szerzők összeállítása a KGST-országok nemzeti statisztikái alapján.

terméknél többszöröse volt a termelésnövekedés világátlagának.

A KGST-tagállamok hatalmas eredményeiket népeik önfeláldozó munkájával és szoros gazdasági együttműködésükkel érték el.

III. A szocialista nemzetközi gazdasági integráció a nemzetközi és a nemzeti érdekek kapcsolatának középpontjában

A KGST-országok közös érdekének elkülönítése felveti a kérdést, milyen a nemzetközi és a nemzeti érdekek viszonya.

A szocialista államoknak egytípusú társadalmi-gazdasági rendszerük, politikai intézményeik és egységes ideológiájuk van. Az általános, a lényegi, a gyakran ismétlődő és a tartós a szocialista és kommunista építés nemzeti tapasztalataiban a közös nemzetközi eredmények kincsestárát alkotja. A nemzetközi a társadalmi élet minden területén megnyilvánul, a legsokoldalúbban azonban nyilván a gazdasági szférában mutatkozik meg. Itt fontos megértenünk és helyesen felhasználnunk azt a tételt, amely szerint az alapvető érdekek azonossága távolról sem jelenti, hogy a nemzeti és a nemzetközi érdekek automatikusan összehangolódnak.

Az együttműködés további elmélyítése és tökéletesítése, valamint a szocialista gazdasági integráció fejlesztése a szocialista bővített újratermelés nemzeti és nemzetközi tényezőinek kölcsönhatására és összekapcsolására épül. Az összekapcsolás és a kölcsönhatás elve ebben az értelemben a szocialista országok marxista–leninista pártjainak és népeinek a gazdasági integráció fejlesztésével kapcsolatos tevékenységük fő tartalmát alkotja. Az integráció egyébként nem képzelhető el felfelé ívelő, dinamikusan fejlődő folyamatként, ha nincs meg az a szilárd alapja, hogy az integráció részvevői a nemzetközi és nemzeti érdekeket összekapcsolják. Erre az alap-

ra már a különböző integrációs intézkedések előkészítése, megvitatása és kidolgozása során szükség van.

Az országok különböznek egymástól a társadalmi fejlődés konkrét feltételeiben, a tudományos-technikai, az ipari és a gazdasági fejlettség szintjében, a szocialista építés, a nemzeti feladatok sajátosságaiban stb. Ebből következik, hogy a tudományos, a technikai, az ipari, a gazdasági és a társadalmi-politikai fejlesztés feladatainak fontossági sorrendje nem azonos. Az a körülmény, hogy az országok a fejlődés különböző fokán vannak, maga után vonja, hogy az egyes országok nem egyformán készek az integrációs intézkedések megvalósítására, és nem egyformán érdekeltek az együttműködés konkrét variánsaiban. Ebből következik az, hogy a komplex program alapján integrálódó országok gazdasági érdekei nem esnek egybe.

A marxizmus–leninizmus felfogásában a nemzetközinek mindig meghatározott primátusa volt és van a nemzetivel szemben.* Miben testesül meg ez az elsődlegesség és melyek kifejezési formái? A nemzetközi nemzetivel szembeni elsőbbsége leginkább a kettő összehasonlításánál domborodik ki.

Az általános egysége még nem jelenti a részei közti különbségek tagadását. Minden szocialista ország érdekelt az integrált szocialista nemzetközi munkamegosztásban való aktív részvételben, érdekeltségük mértéke azonban nem azonos – éppen mert a részvétel, különösen a legbonyolultabb, „drága", hosszú idő alatt beérő intézkedésekben való részvétel számukra nem egyformán megvalósítható. Ez a körülmény szabja meg aztán az anyagi, szervezeti és egyéb előfeltételeket, amelyeket

* Lenin az Összoroszországi Központi Végrehajtó Bizottság és a Moszkvai Szovjet együttes ülésén 1918. május 14-én a külpolitikáról tartott előadói beszédében ezt mondta: „mi azt állítjuk, hogy a szocializmus érdekei, a világszocializmus érdekei felette állnak a nemzeti érdekeknek, felette állnak az állam érdekeinek". (*Lenin* Összes Művei 36. köt. 321. old.)

széleskörűen figyelembe kell venni a különböző országok pozícióinak meghatározásánál.

Nem szabad elfelejteni még egy, véleményünk szerint nagyon fontos tételt. Az érdek nem valami egyszer s mindenkorra adott, hanem változó, mozgásban levő kategória. Az országok közötti összehasonlításnál ezért sajátos mechanizmusra van szükség a változások és az eltérések teljes körű számbavételéhez.

Azt a körülményt is meg kell említeni, hogy a szocializmusban fennmaradtak az államokba szerveződött nemzetek. A szocialista államiság gazdasági alapja a szocialista tulajdon, pontosabban: az össznépi tulajdon állami formája. A társadalmi-gazdasági fejlődés a kommunizmus felépítéséig minden bizonnyal nemzeti-állami keretek között fog megvalósulni, és a szocialista tulajdon alapvető formája ebben az időszakban az állami tulajdon lesz. A vizsgált probléma szemszögéből ez azt jelenti, hogy a szocializmusban a nemzeti és a nemzetközi összekapcsolásának folyamatában nem egyszerűen különböző nemzetek, hanem különböző szocialista államok érdekeit kell összehangolni.

A termelőerők fejlődése a jelenlegi szakaszban a termelés (az újratermelési folyamat) internacionalizálódásában fejeződik ki, és a nemzeti-állami tulajdonforma fokozatosan nemzetközi funkciókat kap a nemzetközi beruházásokban, s potenciálisan a nemzetközi (két- és többoldalú) gazdálkodó szervezetekben, egyesülésekben való részvétellel. (Lásd Haldex, Intranszmas, Intertextilmas stb.)

Ezt a megállapítást azonban a következő megfontolásokkal kell kiegészíteni.

Először, a termelőerők és a termelési viszonyok közötti ellentmondások még egy társadalmi-gazdasági rendszert tekintve is, mind országokon belül, mind nemzetközi síkon léteznek. Nemzetközi téren a nemzetközi munkamegosztás, a világpiac kialakulásával keletkeztek. Világméretekben vagy regionális szinten tehát a

termelőerők és termelési viszonyok közötti ellentmondások a kapitalizmussal együtt alakultak ki és fejlődtek.

Másodszor, a termelőerők és a termelési viszonyok közötti ellentmondás, amely a társadalmi fejlődés fő mozgatóereje, alapvetően *belül*, az egyes országok keretei között érvényesül. Az ellentmondás nemzetközi vetületeit illetően a tőkésországok új mozgásformát találtak: felszámolták a nemzetközi kereskedelem korábbi korlátait, megteremtették a regionális szabad piacokat és a viszonylagosan szabad világpiacot, termelési téren pedig nemzetközi cégeket és korporációkat hoztak létre. Megoldhatatlannak bizonyultak viszont a kapitalizmus belső ellentmondásai, köztük a termelés társadalmi jellege és az elsajátítás magánformája közötti alapvető ellentmondás. A társadalmi fejlődés országon belüli tényezőinek meghatározó jelentősége van a szocializmusban is.

Harmadszor, leegyszerűsítés volna, ha a szocialista világrendszerben a termelőerők és a termelési viszonyok közötti ellentmondásokat a termelés internacionalizálódása és a (nemzeti) állami tulajdon közötti ellentmondásként határoznánk meg. A tulajdon itt nem egységes, bár alapvetően azonos jellegű. Helyesebb a gazdasági viszonyok rendszeréről, az egyes országok gazdasági életének szervezéséről és az internacionalizálódási folyamattal való ellentmondásuk egyes vetületeiről beszélni, ahol az internacionalizálódási folyamat nem egyformán hatja át a különböző termelési ágazatokat, nem egyformán fogja át a társadalmi élet és tevékenység különböző oldalait.

Negyedszer, ez az ellentmondás – működési szférájának korlátozottsága folytán – nem lehet alapvető. Az államon belüli termelési apparátus elsősorban az adott ország számára dolgozik, annak népgazdaságát szolgálja ki.

A nemzetközi munkamegosztás fejlettségének jelen-

legi szintjén az újratermelés elsősorban nemzeti-állami keretek között megvalósuló folyamat.

Ötödször, a KGST-országok ezt az ellentmondást nem az állami tulajdon szűkítésével oldják meg, hanem tervezési együttműködéssel, miközben az egyes országok szuverén módon rendelkeznek a tulajdonukat képező nemzeti erőforrásokkal.

Az érdek tartalmát az élet és a termelési-gazdasági tevékenység objektív anyagi feltételei határozzák meg. Lényegesen módosítják azonban az együttműködésben szerzett tapasztalatok, a nemzetgazdaság helye és szerepe a nemzetközi munkamegosztásban, valamint az, hogy a munkamegosztásnak milyen jelentősége van a nemzetgazdaság számára. Végül nem hagyhatók figyelmen kívül az integrációs intézkedésekkel kapcsolatos nemzeti és nemzetközi feltételek sem, hiszen a nemzetközi feltételek bármely pillanatban lehetnek kedvezőek, kevésbé kedvezőek és kedvezőtlenek a különböző országok és az egész tábor számára. Mindez magyarázza, hogy miért nem teljesen azonosak az egyes országok gazdasági érdekei.

Az integrációs folyamatok irányításának szervezése az integrációs politikában összpontosul. Ezt a politikát a KGST-országok kommunista és munkáspártjai alakítják ki (célok és feladatok formájában) és irányítják, a szocialista állam pedig megvalósítja az össznépi gazdasági érdek alapján.

A KGST-országok kommunista és munkáspártjai céltudatosan irányítják az integrációs folyamatokat. Felső szintű nemzetközi tanácskozásokon, a pártok és kormányok vezetőinek két- és sokoldalú találkozóin és megbeszélésein kölcsönös konzultációk és információcsere révén összehangolják gazdaságpolitikájuk alapelveit.

A KGST-országok állami szervei irányítják a tervezési együttműködést, tökéletesítik azokat a formákat, amelyeket a komplex programban határoztak meg és amelyek életképesnek bizonyultak, és új formákat ala-

kítanak ki (például a Sokoldalú Integrációs Intézkedések Egyeztetett Ötéves Terve, hosszú távú együttműködési célprogramok stb.). Közösen szervezik az integrált szocialista nemzetközi munkamegosztást, a termelési specializációt és kooperációt, a különféle nemzetközi gazdasági szervezetek létrehozását és tevékenységét, a két- és sokoldalú tudományos-műszaki együttműködést, a közös kutatásokat és tervezést.

Nagy jelentősége van a tudományos-műszaki együttműködésnek. Jelenleg például mintegy 150 magyar és több mint 200 szovjet tudományos-kutató intézet és tervező-konstruktőr iroda dolgozik közösen több mint 300 tudományos feladat megoldásán.

A KGST-országok állami szerveinek hatáskörébe tartozik a kölcsönös kereskedelem koordinálása és irányainak összehangolt kidolgozása, a KGST-országok nemzetközi árképzési rendszerének tökéletesítése, a közös bank- és elszámolási rendszer kialakítása és megerősítése, a szocialista nemzetközi hitel fejlesztése és a kollektív valuta (a transzferábilis rubel) alkalmazási szférájának kibővítése.*

A KGST-országokkal való gazdasági együttműködés fontosságát Magyarország szempontjából jól illusztrálja a következő idézet.

„A hatalmas szocialista piac, a műszaki fejlesztéshez kapott segítség, a szakosítás és a kooperáció egyértelműen bizonyítja, hogy a magyar népgazdaság további fejlődésének *kulcsfontosságú kérdése a gazdasági*

* A transzferábilis rubelt kizárólag a nemzetközi forgalomban használják az árak meghatározásánál, valamint a kereskedelmi és hitelműveletek sokoldalú elszámolásának lebonyolításánál. Az érvényben levő elszámolási rendszer az áruszállítások és fizetések sokoldalú kiegyensúlyozásának elvén alapul. Bankjegy vagy kincstárjegy formájában ez a valuta nem kerül forgalomba. A transzferábilis rubel keletkezési forrásait, forgalmi szféráját, betöltött funkcióit és vásárlóerejét tekintve egyaránt különbözik a szovjet rubeltől, a bolgár levától, a magyar forinttól stb.

együttműködés továbbfejlesztése a szocialista országokkal, különösen a Szovjetunióval... 1976-ban ezekből az országokból származott a népgazdaság számára importált energiahordozóknak mintegy 83, a nyers- és alapanyagoknak 56, a beruházási javaknak 66, a termeléshez szükséges produktív alkatrészeknek pedig közel 50%-a. Ugyanakkor a szocialista országok vették át a kivitelre kerülő magyar gépeknek, berendezéseknek és a produkítv alkatrészeknek mintegy 83, az ipari jellegű fogyasztási cikkeknek 58 és az élelmiszereknek 57%-át. Ezek a kapcsolatok új típusú, szocialista kapcsolatok, amelyekben következetesen érvényesül a kölcsönös előnyök elve. Lényeges vonásuk, hogy hosszú távra szóló, tervszerűen fejlődő, szilárd kapcsolatok, amelyek mentesek a konjunkturális hullámzásoktól és szerkezetük a magyar népgazdaság számára megfelelő. Az 1980-as években a szocialista relációjú forgalom átlagosan már legalább olyan ütemben fog bővülni, mint a teljes külkereskedelmi forgalom."*

Az állam és illetékes szervei képviselik, szükség esetén meg is védik a nemzeti-állami érdekeket. A szocialista állam gazdasági tevékenységében az integrációs folyamatokra mint a gazdasági növekedés legfőbb nemzetközi forrására támaszkodik. Nincs és nem is lehet olyan integrációs intézkedés vagy együttműködési variáns, amelynek nincs szilárd talaja az integrálódó országok érdekeinek „mérése", egybevetése, majd összekapcsolása formájában. Más szóval, nem haladhat sikeresen előre az integráció, ha nem hangolják össze az érdekeket, nem egyesítik az erőfeszítéseket, az anyagi (és számos esetben a munkaerő-) forrásokat és a pénzügyi eszközöket.

A szocialista módon integrálódó munkamegosztás, a szocialista nemzetközi piac, a szocialista világgazdaság

* *Szekér Gyula:* Magyar gazdaság — világgazdaság. Kossuth Könyvkiadó 1978. 44. old.

kiváltotta a nemzetközi érdek fejlődését, új, konkrét gazdasági tartalommal telített válfajainak megjelenését. Nagy és egyre növekvő jelentősége van természetesen a visszacsatolásnak: a nemzetközi érdek mind nagyobb mértékben szabja meg a KGST-n belüli integrációs folyamat fejlődését.

A fejlődés, különösen a szocialista típusú integráció elmélyülése és kiszélesedése gyarapította a közös elemek számát a KGST-országok gazdaságában, politikájában, társadalmi életében, még szorosabbra fűzte közöttük a gazdasági kapcsolatokat, erősítette a nemzeti-állami gazdaságok egymást kölcsönösen kiegészítő jellegét. Az integráció a gyorsan növekvő energia-, fűtőanyag- és nyersanyagigények fedezésének, a közszükségleti cikkek iránti kereslet kielégítésének hatalmas eszközévé válik az erőforrások, az erőfeszítések és az eszközök nemzetközi összehangolása és olykor egyesítése révén. A természeti erőforrások közös kiaknázásának, az összes részt vevő ország szükségleteit kielégítő nagy ipari komplexumok építésének eredményeként növekszik a gazdasági közösség jelentősége, sikeresen valósul meg a hosszú távra tervezett specializáció és kooperáció az egyes vállalatok és egész iparágak között.

A gazdasági jellegű integráció fejlődésével és elmélyülésével egyre szorosabban összefonódnak a KGST-országok népgazdaság-fejlesztési feladatai. Az MSZMP XI. kongresszusának a párt munkájáról és a további feladatokról hozott határozatában a következők állnak. „A kongresszus megállapítja, hogy a szocialista nemzetközi gazdasági összefogásban rejlő lehetőségek teljesebb kihasználása előrehaladásunk alapvető feltétele."*

A nemzetközi érdek abban fejeződik ki, hogy meggyorsul az integrációt tervszerűen szervező és megvalósító országok népgazdasági komplexumainak közeledése

* A Magyar Szocialista Munkáspárt XI. kongresszusának jegyzőkönyve. 475. old.

és kölcsönös alkalmazkodása, fejlődik a szocialista módon integrálódó munkamegosztás, a viszonylag távoli jövőben létrejön az egységes gazdasági komplexum, amelyet közös terv szerint, egyesült erőfeszítéssel fejlesztenek.* Mindez pedig történelmileg elvezet majd a nemzeti válaszfalak fokozatos leomlásához.

Együttműködésünk gazdasági alapjának méreteiben megfelelőnek kell lennie ahhoz, hogy sikeresen oldjuk meg a jövő feladatait. Az egyes országok népgazdasági struktúrájának biztosítania kell mind az adott ország, mind az egész szocialista együttműködés gazdaságának arányos fejlődését. Az integráció lényege éppen abban van, hogy mozgósítja mind a nemzeti-állami, mind a nemzetközi lehetőségeket a népgazdasági és a nemzetközi gazdasági struktúrák állandó tökéletesítésére, megújításuk és a népgazdaságok növekvő összefonódása folyamán. Mindez a szocialista államok nemzetközi és nemzeti érdekeinek is megfelel, és nem sérti állami szuverenitásukat.

* Lenin ragyogóan felismerte az egységes tervnek alárendelt országok gazdasági fejlődésének előnyét, a gyakorlat pedig igazolta ezt a felismerést. Lenin a többek között tudományosan megalapozta „a világ minden nemzetének proletariátusa által közös terv szerint szabályozandó egységes világgazdaság létrehozásának" szükségszerűségét (*Lenin* Összes Művei. 41. köt. Kossuth Könyvkiadó 1974. 160. old.).

IV. A nemzeti és a nemzetközi érdekek összekapcsolásának mechanizmusa és ennek alkalmazása a KGST-tagállamok gazdasági integrációjában

A társadalmi fejlődés legfontosabb céljait és a legjelentősebb gazdasági feladatokat a gazdaságpolitika alapvető irányainak kidolgozásában veszik közvetlenül figyelembe. A szocialista államok külgazdasági tevékenysége, elsősorban a gazdasági integráció terén az új társadalmi rend építésében, a népek közötti új típusú kapcsolatokban érvényesülő általános törvényszerűségek és nemzeti sajátosságok összekapcsolására épül.

A nemzeti-állami szuverenitást az össznépi érdek fejezi ki és támasztja alá. Magát a szuverenitást és érvényesítését dialektikus fejlődésben levő kategóriaként és folyamatként kell kezelnünk. Amíg két különböző társadalmi-politikai rendszer létezik, szuverenitás „tiszta formában" nincs és nem is lehetséges. Ennek kapcsán írta Komócsin Zoltán: „A szuverenitás fogalma és gyakorlata azonban nem tértől és időtől függetlenül, hanem mindig konkrétan vetődik fel. A termelőerők, a gazdasági és társadalmi élet, a kultúra, a tudomány mai fejlettségi fokán világviszonylatban egyidejűleg két elv érvényesül: az egyik a szuverenitás, a másik a kölcsönös függés és elkötelezettség elve."*

A nemzetközi és nemzeti egységének minden történelmi szakaszban megvan a maga sajátos, meghatározott tartalma. A szocialista gazdasági integráció egyik fő feladata a társadalmi-gazdasági és kulturális fejlettségi színvonalak kiegyenlítésének elősegítése.

* *Komócsin Zoltán:* Nemzeti érdekek, internacionalista célok. Kossuth Könyvkiadó 1972. 27. old.

Ha a folyó nemzeti és nemzetközi érdekek nem esnek egybe, ez néha abban fejeződik ki, hogy a szocialista nemzeti gazdaságok nem egyformán ítélik meg a gazdasági integráció különböző módszereinek és eszközeinek szerepét. A létrejövő ellentmondások az eltérő álláspontok összehangolásával, a felek kölcsönös meggyőzése alapján sikeresen megoldhatók.

A szocializmusban a nemzeti elkülönülés leküzdésének, a termelő-gazdasági tevékenység nemzetközivé válásának objektív tendenciája szervesen összekapcsolódik a nemzeti gazdaság fejlődésének tendenciájával, és ezen az alapon érik el az országok felvirágzását, az együttműködésben egyesült népek kölcsönös gazdagodását, fokozatos egybefonódásukat a nemzetek szoros szövetségében.

A termelőerők növekedése az országon belül, a társadalom anyagi-műszaki bázisának fejlődése, korszerű, magas technikai felszereltségű és hatékonyságú gazdaság megteremtése, a jólét növelése – ez a nemzeti gazdasági érdek tartalma. Egy ország azzal járul hozzá a leginkább a szocialista világrendszer megerősödéséhez, és az szolgálja a szocializmus befolyásának növekedését, ha a szocialista társadalom gyorsan, mindenoldalúan fejlődik.

A nemzeti és a nemzetközi az emberiség történetében először a szocializmusban nem mond ellent egymásnak, ellenkezőleg, összeegyeztethető közösséget alkot. A célok – mindenekelőtt a legfőbb cél, a kommunizmus világméretű győzelmének elérése – azonossága folytán szoros egységben olvadnak össze. Kádár János a párt megalakulásának 50. évfordulóján, az MSZMP Központi Bizottságának ünnepi ülésén ezt mondta: „A történelmi tapasztalatok azt bizonyítják, hogy a nemzeti és nemzetközi érdekeket össze lehet és össze kell egyeztetni. Semmiféle vélt vagy valóságos nemzeti érdeket nem lehet a nemzetközi érdek rovására érvényesíteni. Ha a

szocialista közösség általános érdekeit megsértjük, annak végső fokon a nemzeti érdek is csak kárát látja."*

A gazdasági együttműködés elmélyülése, a szocialista országok közeledésének meggyorsulása, a KGST-országok együttműködése anyagi alapjának megerősödése egyértelműen törvényszerűségként nyilvánul meg napjainkban.

Az SZKP XXV. kongresszusán L. Brezsnyev előadói beszédében hangsúlyozta: „Ezen a területen sok függ a hatalmon levő pártok politikájától, attól, hogy képesek-e megőrizni egységüket, felvenni a harcot az elzárkózás és a nemzeti elkülönülés ellen, tekintetbe venni a közös internacionalista feladatokat, együttesen cselekedni e feladatok megoldása végett."**

Az erőfeszítések szoros és tartós egyesítésének konkrét megnyilvánulása például az ipar területén az, hogy két ország érdekeinek összekapcsolása alapján sikeresen valósítjuk meg az 1962. novemberében aláírt magyar-szovjet timföld–alumínium-egyezményt. Napjainkra Magyarország a világ egyik jelentős bauxittermelője és alumíniumgyártója lett. Ez a szocialista nemzetközi munkamegosztásnak köszönhetően vált lehetővé.

Magyarország bauxitban viszonylag gazdag, energiahordozókban azonban szegény. Közismert, hogy az alumíniumgyártás energiaigényes folyamat. Ha Magyarország saját erőből akarta volna megoldani az alumíniumgyártást, akkor – a közgazdászok számításai szerint – ehhez 30 milliárd forint értékű beruházásra lett volna szükség. A Szovjetunióval való együttműködés keretében 16 milliárd forint összegű beruházással valósítható meg az alumíniumgyártás, vagyis majdnem a felével

* *Kádár János:* Internacionalizmus, nemzeti érdek. Magvető Kiadó 1976. 157. old.

** Az SZKP XXV. kongresszusa. 6. old.

kerül kevesebbe.* A felszabadult eszközöket a bauxitbányák bővítésére és fejlesztésére fordítják.

Az utóbbi években termelési kapcsolatok alakultak ki egyfelől Magyarország, másfelől Lengyelország (timföld –alumíniumtömb) és Csehszlovákia között (bauxit és timföld szállítása, műszaki segítség az aluminiumipar fejlesztéséhez – villamos energia szállítása).

A timföld–alumínium-egyezmény lényege, hogy a magyar nyersanyagból egyre növekvő mértékben állítanak elő alumíniumot szovjet üzemekben, olcsó villamos energia felhasználásával. Magyarország a Szovjetunióval és Lengyelországgal is világpiaci árakon számol el. A Szovjetunió teljes mértékben visszatéríti Magyarországnak a timföldből előállított alumíniumot. Az egyezmény alapján Magyarország 1970-ben kidolgozhatta az alumíniumipar 15 éves távlati fejlesztési tervét.

Magyarország már 1970-ben 22 országba exportált alumíniumot és alumíniumtermékeket, köztük majdnem minden szocialista országba. Ez megteremti a feltételeket az alumíniumfeldolgozó ipar és a gépipar gyorsabb fejlesztéséhez, valamint az alumínium- és a gépipari export növeléséhez. A magyar–szovjet egyezmény tehát a többi KGST-ország számára is előnyös.

3. táblázat
A magyar—szovjet kölcsönös szállítások alakulása a timföld—alumínium-egyezmény keretében

Év	Magyar timföldszállítás	Szovjet alumíniumszállítás
	ezer tonna	
1970	220	85
1975	240	120
1980	330	165

Forrás: A szerzők összeállítása *N. V. Faggyejev* „KGST" c. könyve alapján (295. old.).

* Lásd *N. V. Faggyejev:* KGST. Kossuth Könyvkiadó 1975. 294., 296. old.

A magyar–szovjet termelési kapcsolatok fejlődésére nagyszerű példa a vegyiparban a petrolkémiai kormányközi együttműködési megállapodás teljesítése, amelyet 1970-ben írtak alá. Az egyezmény szerint Leninvárosban a Tiszai Vegyi Kombinátnál 250 000 tonna etilén és 130 000 tonna propilén kapacitású olefinmű épült. 1975-től kezdve innen csővezetéken jut el az etilén és a propilén a 335 km-re fekvő kalusi vegyi-kohászati kombináthoz (Ukrajna). Ez a kombinát ugyancsak csővezetéken hatféle műanyagot szállít Magyarországnak, amivel csaknem teljesen fedezi a magyar igényeket. (1974-ben 200 000 tonna volt az igény. 1980-ra ez eléri a 400 000 tonnát.)

Ez az együttműködés gazdaságilag kölcsönösen előnyös, és emellett nagy morális hatása is van. Az új berendezések termelékenysége magas, ezért eszközmegtakarítást és önköltségcsökkenést értek el. A két, 300 millió rubelt meghaladó értékű kombinátot nagyon rövid idő – nem egészen 3 év alatt építették fel (a világátlag 5 év). Ily módon nemzetközi termelési-technológiai komplexum jött létre és működik. „Az országaink közötti határ két oldalán ugyanannak a lényegében egységes termelési komplexumnak az alkotórészei jönnek létre, egy – a műanyagok és műszálak gyártásában kivételesen fontos – nyersanyag termeléséhez..."* – hangsúlyozta L. Brezsnyev 1974 őszén a magyar párt- és kormányküldöttség tiszteletére adott ebéden.

A vegyiparban az érdekelt KGST-országok közösen valósítják meg a nemzetközi „olefinprogramot". Néhány éve építették fel a Zalužit (Csehszlovákia) és Böhlent (Német Demokratikus Köztársaság) összekapcsoló 138 kilométeres etilénvezetéket, megállapodást kötöttek jugoszláv és román üzemek közötti etilénvezeték létrehozására.

1990-re, az olefinprogram megvalósításának eredmé-

* Népszabadság, 1974. szeptember 26.

nyeként a KGST-n belül az országok kapacitásait egységes körré egyesítő etilénvezeték-láncolat létrehozásával nemzetközi (valamennyi európai KGST-ország és Jugoszlávia részvételével) termelési komplexum alakul ki. Ez 19 kőolaj-feldolgozó, olefintermelő kombinátot és 66 felhasználó vállalatot egyesít magában.*

Az integrációs politika teljes egészében a nemzetközi és a nemzeti érdekek összekapcsolására épül. Az a mód, ahogyan ez az összekapcsolás megvalósul, állandóan mozgásban van, és változó viszonyt, az integráció fejlesztésében való aktív részvétel feltételeinek valóságos változása eredményeként az országok pozícióinak nem teljes egybeesését jelenti. Az integráció fejlődésének kulcsa az állandó mozgás, az érdekek tartalmának változása, összekapcsolásuk mechanizmusának megfelelő megújulása és az összes részt vevő (vagy érdekelt) ország számára kölcsönösen elfogadható és ezért tartós kifejezési forma fenntartása.

A nemzetközi és a nemzeti viszonyának vizsgálatával három variáns tárható fel: a nemzeti alárendelődik a nemzetközinek, a nemzetközi függ a nemzetitől, a nemzetközit a nemzeti kielégítésével érik el. A nemzetközi gazdasági gyakorlatban mindegyik variáns és kombinációjuk is előfordul, a nemzeti érdekek az integrációs intézkedésekben azonban mindig a nemzetközi lehetőségeinek a legteljesebb kihasználásával érvényesülnek.

A KGST-országok kölcsönösen előnyös sokoldalú termelési integrációjára sok példát említhetünk. Az egyik ilyen példa az IKARUS, a világ és Európa egyik legnagyobb autóbuszgyára. Az 1971–1975 években 41 000 autóbuszt állított elő, ebből 33 000-et exportált. Az 1976–1980 közötti időszakra 60 000 autóbusz kibocsátását irányozza elő, ebből mintegy 50 000-et a külföldi felhasználók számára. Az autóbusz fő vásárlói a KGST-országok, elsősorban a Szovjetunió és a Német Demok-

* Lásd Kommunyiszt, 1975. 96. old.

ratikus Köztársaság. 1976-ban Magyarország csaknem 6000 autóbuszt szállított a Szovjetuniónak, az orenburgi gázvezeték építéséhez való hozzájárulásként pedig további 700 darabot szállít. A Német Demokratikus Köztársaság körülbelül 1400 autóbuszt vásárolt, a többi KGST-ország pedig 650 darabot.* 1976–1980 között szovjet megrendelésre 30 000 autóbuszt szállít Magyarország.

Az autóbuszgyártáshoz Magyarországon a többi szocialista országban előállított részegységeket és alkatrészeket használják fel. A Szovjetunió egyebek között első hidakat szállít a nagyméretű autóbuszokhoz. A 8,5 méteres kategóriájú autóbuszokba NDK-gyártású részegységeket szerelnek be. A Győri Vagon- és Gépgyár nagy szériában gyárt hátsó hidat, nemcsak az IKARUS-gyárat látja el, hanem több KGST-ország gépkocsiüzemeit is. A Német Demokratikus Köztársasággal való termelési együttműködés keretében Magyarország gépkocsik villamos berendezéseit, mezőgazdasági gépek kardántengelyét szállítja, cserébe pedig autóbuszokhoz való kardántengelyt, vezetőfülkét és fűtőberendezést kap. A csehszlovák gépkocsiipar számára Magyarország különböző gyártmányokat szállít. Bulgáriában a függeszthető karosszériájú autóbuszokhoz szükséges részegységek kooperációs szállításáról kötött megállapodást.

A Csepeli Autógyárban 1976-ban megkezdték a sebességváltó-szekrények hidromechanikai főegységeinek sorozatgyártását a Szovjetunió számára. 1980-ban Magyarország 8000 főegység-garnitúrát szállít a Szovjetunióba, 1985-ben pedig már 20 000-et.** A Szovjetunió viszont komplett sebességváltó szekrényeket szállít az IKARUS-nak.

A Romániával való munkamegosztás keretében Magyarország a nagy hordképességű tehergépkocsik gyár-

* Népszabadság, 1976. április 16.
** Ugyanott.

tásához motorokat fog exportálni. Románia, Bulgária és Lengyelország igényeinek kielégítésére 1976–1980 között a Csepeli Autógyárban megkétszerezik a szervókormány termelését.

A magyar szállítások lehetővé teszik, hogy tehergépkocsi-szükségletünket a KGST-országokból származó importtal elégítsük ki. Magyarország például 1976-ban kb. 14 000 tehergépkocsit importált, főként a Német Demokratikus Köztársaságból és a Szovjetunióból, valamint Csehszlovákiából és Romániából.

Mik is tehát két vagy több ország nemzeti érdekei, a nemzeti és a nemzetközi érdekek összekapcsolásának mechanizmusa és dialektikája a szocialista integráció továbbfejlesztését célzó intézkedések kidolgozásában és megvalósításában?

A nemzetközi és a nemzeti gazdasági gyakorlat fejlődésének logikája segít abban, hogy felismerjük és tisztázzuk a gazdasági érdek lényegét. A nemzeti érdekek közösek abban, ami bennük az alapvető, és ezért valamennyiüknél ez a fő, a meghatározó. A felismert érdek jelenti a célt, amelynek eléréséhez cselekvési (tevékenységi) programot kell kidolgozni. Ezt elősegíti a tevékenység lehetséges vagy valószínű eredményének prognosztizálása. A prognózisbecslés a tervelőirányzatok alapja, amelyek nemcsak magát a célt, hanem az eléréséhez szükséges konkrét ösztönzési és ellátási intézkedéseket is tartalmazzák. A tervteljesítés eredményei alapot adnak az eredetileg kitűzött céllal való összehasonlításra, elérése mértékének pontosítására vagy új cél kitűzésére.

Meghatározott integrációs intézkedésre vonatkozóan a gazdasági érdekek (a nemzeti érdekek egymás között, a nemzetközi és nemzeti érdekek) elkülönülésének és összekapcsolásának dialektikája a következő. Az erőfeszítések, eszközök és erőforrások egyesítésére javasolt és vitára elfogadott variáns az adott ország számára bizonyos helyzetet teremt, amelynek alapja érdekeinek

szem előtt tartása. A különböző országok – az intézkedések lehetséges részvevői – helyzetének összehasonlításával gyakran az derül ki, hogy érdekeik részben eltérnek. Tisztázzák, hogy néhány szempontból egységesek az érdekek, más szempontokból eltérőek, de valamilyen mértékben egybeesnek. A továbbiakban az érdekek azon részére kell kidolgozni összehangolásuk mechanizmusának politikai-gazdasági eszközeit, ahol az érdekek nem estek egybe, majd alkalmazni kell ezeket az eszközöket, figyelembe véve, hogy az elért érdekegység hosszú távon való megtartása a biztosítéka a kitűzött feladat közös sikeres megoldásának.

A konkrét gazdasági helyzet azonban állandóan változik, ezért az elért érdekközösség egyidejűleg feltételezi az érdekek ellentétét is. Az együttműködési variáns vagy integrációs intézkedés megvalósulása ezért – különösen abban az esetben, ha ehhez hosszú időre van szükség – az elért érdekegység állandó újratermelését igényli speciálisan kidolgozott anyagi ösztönzési rendszer (árak, hitelkamat, hitellejárati preferenciák stb.) alkalmazásával. Ez a rendszer elválaszthatatlan része a nemzetközi és a nemzeti gazdasági érdekek összekapcsolási mechanizmusának, amelyet a cél eléréséhez használnak fel.

A KGST gyakorlatát tekintve a testvérpártok tevékenységének legfontosabb eredménye, hogy a szocialista együttműködés rendelkezik megfelelő integrációs mechanizmussal, amelyet célirányosan és tervszerűen használ fel.

A KGST 30 éves és a szocialista országok nemzetközi katonai-politikai szervezetének, a Varsói Szerződésnek 25 éves tevékenysége egész fejlődési korszakkal ér fel. A végbement fejlődés fő eredménye, hogy új nemzetközi közösség jött létre – olyan együttműködés, amelynek saját, még nem kellően fejlett gazdasági bázisa, néhány kezdetleges állapotban levő, de rendkívül fontos felépítményi eleme, egységes ideológiája, közös védel-

me, kollektív biztonsági rendszere és szorosan koordinált külpolitikai irányvonala van.

„Valamennyi szocialista nemzet felvirágzásával, a szocialista államok szuverenitásának megerősödésével egyidejűleg mind szorosabbá válnak kölcsönös kapcsolataik, mind több a közös elem politikájukban, gazdaságukban, társadalmi életükben, végbemegy fejlettségi színvonaluk fokozatos kiegyenlítődése"* – állapítja meg a KGST XXX. ülésszakáról kiadott közlemény.

A baráti szocialista országok történelmileg rövid idő alatt nagy eredményeket értek el. Ez azért volt lehetséges, mert mindegyik országban mind hatékonyabban használták fel a gazdasági növekedés belső forrásait, szoros nemzetközi gazdasági kapcsolatokat alakítottak ki, és ezeket állandóan továbbfejlesztik, megvalósították a nemzeti termelőerők aktívabb együttműködését.

A szovjet–magyar együttműködés anyagi szférájában elvileg új elemet jelentenek a 10–15 évre szóló termelésszakosítási és kooperációs megállapodások, amelyeket a népgazdasági tervek összehangolása során kötnek meg. Említésre méltó, hogy gyorsan nő a Szovjetunió és Magyarország között kötött megállapodások száma.

Ma már több jó példa van az ilyen típusú együttműködésre. Így a Bakony Művek 300 000 részegységet állít elő a szovjet Lada személygépkocsihoz. Cserébe Magyarország 15–16 000 korszerű gépkocsit kap (összesen 30 000 VAZ típusú kocsit vásárol, és ezzel a népszerű kocsi legnagyobb importőre). 1976–1980 között a magyar részegységszállítások 75 000 Zsiguli személygépkocsira nyújtanak fedezetet, ami nagyon fontos a motorizáció további fejlődése szempontjából.

Gazdasági tartalmukat tekintve a nemzeti érdekek egyre közelebb kerülnek egymáshoz és közelednek a nemzetközihez. Ez a folyamat az országok tudományos-technikai, ipari és gazdasági fejlettségi színvonala ki-

* Népszabadság, 1976. július 10.

egyenlítődésének mértékében és annak eredményeként erősödik, ahogyan az országok, állami szerveik, mindenekelőtt a gazdasági funkciókat betöltő szervek és a gazdasági szervezetek részt vesznek a szocialista gazdasági integráció folyamatában. Ennek azért van nagy jelentősége, mert ma is és a jövőben is előfordulhat, hogy a KGST-országok konkrét, szakaszonkénti gazdaságfejlesztési feladatai nem esnek egybe, szocialista jellegű megoldásuk nemzetközi eszköze viszont egyedül az integráció. Az integráció hozzájárul ahhoz, hogy azok az országok, amelyek fejlettségi színvonala viszonylag alacsonyabb, kétségtelenül nagyobb előnyökhöz jussanak és még gyorsabban haladjanak előre a társadalmi-gazdasági haladás útján. Ez növeli az integrációs részvételük iránti készségüket és érdekeltségük mértékét.

A jellemző az, hogy néhány, a múltban gazdaságilag elmaradott KGST-országnak a nemzetközi munkamegosztásban való részvétele fokozódik, és ennek eredményeként ipari potenciáljuk gyorsan nő. E két mutató alakulása legszemléletesebben abban nyilvánul meg, hogy egyes szocialista országok ipari bruttó termelésén belül jelentősen megnőtt a gépipar részaránya, és az exportban emelkedett a gépek és berendezések hányada. Ezt mutatják a következő táblázat adatai.

Említésre méltó, hogy 1938-ban a fűtő- és nyersanyagok, valamint az élelmiszerek a következőképpen részesedtek az exportból: Bulgáriában 88%, Lengyelországban 88%, Romániában 98%.

1939-ben Bulgária importjában a gépek és berendezések árucsoport állt az első helyen 32,5%-os részaránnyal, Lengyelországnál és Romániánál a második helyen volt 30,9 és 24%-os részaránnyal.*

A háború előtti szinthez képest a gépipar és a fémfeldolgozás termelése már 1960-ig jelentősen nőtt – Bulgáriában 88,7-szeresére (az ipar összesen 12,3-szorosára),

* A források azonosak a 4. táblázatnál megjelöltekkel.

4. táblázat

Egyes KGST-országok ipari potenciáljának alakulása
(százalék)

Ország	A gépipar és a fémfeldolgozás aránya a bruttó ipari termelésben				A gépek, berendezések és szállítóeszközök hányada az exportban			
	háború előtt	1950	1960[4]	1975[4]	háború előtt	1950	1960	1975
Bulgária	2,4[1]	9	16,0	25,5	—	6,0	12,9	40,7
Lengyelország	7,0[2]	8	23,7	30,8	1,4	6,7	28,3	39,0
Románia	10,2[3]	13	22,3	32,0	—	4,2	16,7	25,3

Forrás: Szocialisztyicseszkoje mezsdunarodnoje razgyelenyije truda. Moszkva, Ekonomizdat 1961. 176. old.; Vnyesnyaja torgovlja jevropejszkih szocialisztyicseszkih sztran. Moszkva, Mezsdunarodnije otnosenyija 1967. 35., 119. old.; *I. V. Dugyinszkij:* Mirovaja szisztyema szocializma i zakonomernosztyi jejo razvityija. Moszkva, Szocekgiz 1961. 166, 167. old.; Mirovaja szocialisztyicseszkaja szisztyema hozjajsztva, 3. köt. Moszkva, Miszl 1967. 257., 274. old.; Szekretarlat SZEV. Sztatyisztyicseszkij jezsegodnyik sztran-cslenov Szovjeta Ekonomiszecskoj Vzaimopomosi 1976. Moszkva, Sztatyisztyika 1976. 73., 343., 345. old.

[1] 1939.
[2] 1937.
[3] 1938.
[4] Az ipari termelő munkások létszáma alapján.

Lengyelországban 23,3-szeresére (ipar 7,5-szeresére), Romániában 10-szeresére (ipar 5-szörösére).*

A KGST-t megalapító országok közül iparilag ezek az országok voltak a legelmaradottabbak. Az a tény, hogy

* A közelmúltban a nyugatnémet „Vorwärts" foglalkozott Bulgária gazdasági életével. Elismerve Bulgária nagy eredményeit, a következőket írták. „Csak találgathatjuk, milyen nehézségekkel járt, amíg az agrárországból ilyen bonyolult elektronikus berendezések szállítója lett." A továbbiakban megjegyzi, hogy sok „erőfeszítésbe kerülne Törökországnak — ha ez a jelenlegi körülmények között egyáltalán lehetséges —, hogy ne legyen a munkanélküliek exportőre, Guatemalának pedig, hogy a kávé és a banán termesztéséről elektronikus készülékek gyártására térjen át".

gyorsan jutottak előre az ipari haladás lépcsőin, ékesszólóan tanúsítja a szocialista munkamegosztás előnyeit. Bulgária például az államközi termelésszakosításban és -kooperációban való aktív részvétel alapján a számítástechnikában megszervezte a termelést, és exportőrként lép fel.

Az integráció egyúttal azon országok gyors gazdasági fejlődését is elősegíti, amelyek fejlettségi színvonala magasabb. A szocialista gazdasági integráció ezért a fejlettségi színvonalak közelítésének és kiegyenlítésének, a magasabb fejlettségi fok elérésének hatalmas eszköze.

Ha tehát a nemzetközi és a nemzeti viszonyának a jelenlegi szakaszban, az integrációs folyamatok elmélyülésének időszakában érvényesülő legjellemzőbb vonásáról beszélünk, a következőt jegyezhetjük meg. Az együttműködés és az integráció gazdasági eredménye – a munkatermelékenység emelkedése, a nemzeti jövedelem növekedése, az állóalapok bővülése stb. – a nemzeti vagyon részévé válik, a nemzeti jövedelemben felhalmozódik, és ezzel elősegíti az össznépi tulajdon erősödését és a nemzeti gazdagság növekedését.

A nemzetközi és a nemzeti érdekek összekapcsolásának ismertetett értelmezése lehetővé teszi, hogy helyesen magyarázzuk a kölcsönös elvtársi segítség és a kölcsönös előnyök elveit is a kibontakozott szocialista gazdasági integráció körülményei között. Ezeknek az elveknek a megvalósítása jelenleg egyre inkább az integráció egész mechanizmusának és eszköztárának a szervezettségétől, tökéletességétől és fejlődési irányától függ.

Az érdekek összekapcsolásának helyes értelmezésével pontosan tisztázhatók a nemzeti és nemzetközi kötelességek és a megfelelő kötelezettségek is. A kötelesség fogalmának csakúgy, mint az érdek fogalmának, ugyanaz az objektív alapja és az eredete. A nemzetinek minden olyan dologban alárendeltnek kell lennie a nemzetközivel szemben, amely az új társadalmi rend történelmi küldetésének teljesítését érinti, fejlődésének és a szo-

cializmusnak a környező világra gyakorolt befolyása erősödésének egész folyamatában.

Egyetlen szocialista állam sem erősödhet úgy, hogy közben kárt okoz az együttműködés többi országának. „Ha egy szocialista ország vezetői függetlenítik egymástól az internacionalizmust és országuk államérdekeit – mutatott rá Kádár János –, akkor csak árthatnak a közös ügynek és országuk érdekeinek is."*

A szocialista világgazdaság napjainkban az integrálódó együttműködés feltételei mellett a nemzeti gazdaságok előrehaladása révén fejlődik. Teljesen téves volna azt gondolni, hogy egy országon belül a gazdaságirányítás előnyei és fogyatékosságai tisztán nemzeti ügyet jelentenek, ami nem érinti a többi baráti országot. Olyan körülmények között, amikor meggyorsul a nemzetközi munkamegosztás elmélyülésének és kibővülésének folyamata, mindaz, ami egy nemzetgazdaságon belül – jó és rossz – történik, elkerülhetetlenül befolyásolja – pozitívan vagy negatívan – a világszocializmus fejlődését.

A nemzetinek a nemzetközivel való szembeállítása nem engedhető meg, mivel ez mindig ellene fordul az új rend nemzeti-állami építésének és a szocialista együttműködés egészének is. A helyes marxista–leninista álláspont az, hogy az elméletben és a gyakorlatban egyszerre legyünk hazafiak és internacionalisták. Ehhez le kell mondani a nemzeti szűklátókörűségről és a hegemóniára törekvésről, el kell utasítani a nacionalizmust és a kozmopolitizmust.

Vitathatatlan, hogy a szocialista nemzeti és nemzetközi érdek a nemzetek életében és fejlődésében ugyanannak a társadalmi átalakulási folyamatnak két oldala. A nacionalizmus bármely megnyilvánulásában és fajtájában eltorzítja a két oldal egységének értelmezését, és nemcsak az egyiknek a másiktól való mesterséges elszakításában, hanem a nemzeti érdek egyoldalú, mértéktelen felnagyítására irányuló törekvésben is kifejeződik.

* A kommunista és munkáspártok nemzetközi tanácskozása. Moszkva 1969. Kossuth Könyvkiadó 1969. 280. old.

V. A gazdasági és a politikai tényezők kölcsönhatása és a változás perspektívái a nemzetközi és a nemzeti érdekek viszonyában

A gazdaság és a politika viszonya a nemzetközi kapcsolatokban igen bonyolult és sokrétű. A szocialista országok közös politikai irányvonala az egység erősítésére épül. A KGST-n belül a nemzetközi gazdasági kapcsolatok világosak, fejlődésük megteremti a mindenoldalú fejlődés és a társadalmi-gazdasági felvirágzás feltételeit úgy, hogy a nagy és kis országok népei nem kerülnek szembe egymással. A nemzetközi érdek érvényesítésében a politika mellett mind fontosabb lesz a termelési-gazdasági tevékenység, ami eleve feltételezi, hogy ezt a tevékenységet jobban összehangolják, és fokozatosan áttérnek a szorosabban koordinált, majd – távolabbi perspektívában – a közös gazdálkodásra.

E problémák megoldásában nagy nemzetközi jelentősége van a Szovjetunió ama tapasztalatainak, amelyeket a nemzetek egységes államiságon belüli gazdasági szövetségének a megvalósításában és a többi szocialista országgal való gazdasági együttműködés megszervezésében szerzett. Erről szólva az MSZMP első titkára, Kádár János még 1967-ben jegyezte meg: „Az internacionalista magatartásban nagyszerű és követendő példa számunkra a Szovjetunió Kommunista Pártja, a szovjet nép 50 esztendős helytállása. A szovjet nép vállalta és híven betöltötte az úttörő szerepét a szocializmus, a kommunizmus építésében, mindvégig példásan eleget tett internacionalista kötelezettségeinek minden téren."*

* *Kádár János:* Internacionalizmus, szolidaritás, szocialista hazafiság. Kossuth Könyvkiadó 1977. 183. old.

Az életben olykor előfordul, hogy ellentmondások keletkeznek a politikai szférában, és ezek azután átterjednek a gazdaságra. Például Kína maoista vezetésének politikai vonala ellentmondásban van az egész világszocializmus általános érdekeivel. Gazdaságilag ez abban nyilvánult meg, hogy leszűkítették a gazdasági kapcsolatokat a Szovjetunióval és a többi szocialista országgal. Ez a helyzet azonban lényegében véve nem a nemzeti és a nemzetközi közötti ellentmondásnak a szocialista országokban megfigyelhető formája, hanem azt tükrözi, hogy eltorzítva, tévesen, nacionalista módon értelmezik a nemzetit, a nagyhatalmi sovinizmus szellemében kizárólagossá téve azt, és nyilvánvalóan semmibe veszik a valóságos és igazi nemzetköziséget.

Az SZKP, az MSZMP, valamint a többi KGST-ország kommunista és munkáspártjai nem egyszer fordultak azzal a felhívással a Kínai Kommunista Párthoz, hogy kölcsönösen elfogadható feltételek mellett vizsgálják felül a pártközi és az államközi kapcsolatokat, hogy azok normális, a szocialista internacionalizmus marxista-leninista elveinek megfelelő mederbe kerüljenek. Kína politikáját jellemezve, L. Brezsnyev az SZKP XXV. kongresszusán rámutatott: „Ez a politika nemcsak hogy merőben idegen a szocialista elvektől és eszményektől, hanem lényegében az imperializmus fontos tartaléka is lett a szocializmus ellen vívott harcában."* Egyidejűleg L. Brezsnyev hangsúlyozta, hogy ha Pekingben elvetik a szocialista országokkal ellenséges irányvonalat, ha a szolidaritás és az együttműködés útjára lépnek, ez megfelelő visszhangra talál a szocialista országok részéről, amennyiben megfelel „a szocialista internacionalizmus elveinek. A kínai félen a sor."**

Peking politikájának gazdasági és nem csupán gazdasági hátrányai végső soron a kínai népet, a kínai államot

* Az SZKP XXV. kongresszusa. 14. old.
** Ugyanott, 15. old.

sújtják, amelynek fejlődése az 1950-es évek végétől egyre inkább lelassult a társadalmi élet minden területén. Mindennek a gyökerei nem annyira Kína külmint inkább belpolitikájában rejlenek. A gazdasági problémákat jórészt a kínai vezetés helytelenül megválasztott és következetesen megvalósított szovjet- és szocializmusellenes politikája idézi elő. Ha nem változik meg az eddig folytatott politikai irányvonal, a gazdasági elmaradottság egyre jobban rányomja bélyegét az egész kínai gazdaságra, növelve a dolgozó tömegek nélkülözéseit, fokozva szenvedéseiket. A kínai vezetés politikája ezért amellett, hogy a világszocializmus pozíciójának meggyengítésére irányul, lényegét tekintve népellenes politika, tehát kétszeresen káros.

Az internacionalizálódási jelenségek és folyamatok értékelésében természetesen veszélyes előreszaladni, mesterségesen siettetni az egyik vagy másik szakaszt, vagy meggyorsítani a döntéseket, mivel az ilyen módszerek az eredeti elképzelésekkel és törekvésekkel ellentétes eredményekkel járhatnak. Az emberek termelési-gazdasági tevékenységének nemzetközivé válása hosszú történelmi folyamat, amely azonban már ma is megváltoztatja egy nemzeti gazdaság arculatát, hat az emberek világnézetére és gondolkodására, kiváltja a korszerű tudományos-technikai potenciál újjászervezését, a termelőapparátus korszerűsítését, és ezzel felkészít bennünket a jövőre.

A jelen és a jövő viszonyát tekintve két alternatívánk van. Az egyik: a gazdaság nemzeti elkülönültségének erősítése. A másik: lassan, lépésről lépésre haladni a szuverén szocialista államok önkéntesen létrehozott és közösen megerősített gazdasági szövetségének fejlődése irányában.

Az együttműködés fejlődése és a szocialista nemzetközi gazdasági integráció elmélyülése a második alternatíva megvalósítására irányul. A KGST-országok az első tendenciát fokozatosan leküzdve, de ma is és a jövő-

ben is számolva vele, haladnak előre; azonban határozottan a második tendencia irányában haladnak, tudván, hogy ez teljesen csak a távoli jövőben valósul meg. Itt nem engedhető meg a gazdasági romanticizmus; realizmusra van szükség, amint nem szabad feláldozni a létérdekeket sem a másodrangú és részérdekek érvényesítéséért.*

A KGST 30 éves tevékenysége alatt a nemzetközi elv megerősödött, ami a kétoldalú kapcsolatokról a sokoldalúra való áttérésben fejeződik ki. Ennek elvi jelentősége van. A lényeg nem csupán a kapcsolatok részvevőinek a számában van, hanem a kapcsolatok formájában, abban, hogy ki kell dolgozni, a gyakorlatban ki kell próbálni, majd tökéletesíteni és ismét gyakorlatilag alkalmazni az érdekek összekapcsolásának mechanizmusát.

Mivel a szocialista országokban a tudományos-technikai gazdasági és társadalmi fejlettségi színvonal jelenleg nem azonos, az országok nem egyforma mértékben készek az integrációra, és nem egyformán vesznek részt az integrációs intézkedésekben, mivel az integrációs folyamat tekintetében eltérőek a potenciális lehetőségeik, népgazdaságaik nem egyformán vannak ellátva munkaerő, anyagi-pénzügyi és természeti forrásokkal, némelyiküknek van közös határa tőkésországokkal stb., az egyes országok fejlődési feltételei különbözőek. A konkrét feltételekből kiindulva az országok módszereket és eljárásokat dolgoznak ki arra, hogyan kapcsolhatók össze, rendelhetők egymás mellé (sok esetben hogyan rendelődhetnek alá)** a nemzeti-állami érdekek, valamint a szocialista és kommunista társadalom építésének, a szocialista tábor gazdasága megerősítésének, világgazdasági súlya növelésének és a szocializmus kapitalizmus fölötti győzelme elérésének közös céljai.

* Lásd *Lenin* Összes Művei. 42. köt. Kossuth Könyvkiadó 1974. 56. old.

** Fel kell idézni Lenin megállapítását, hogy fel lehet áldozni — ha kell — a másodrangú (átmeneti, részlet-) érdekeket a létérdekek védelmében. (Ugyanott, 56. old.)

A KGST-országok hosszú távú érdekei objektíve egybeesnek. A konkrét körülmények és gazdasági események azonban különbségeket okozhatnak az operatív, pillanatnyi, időleges érdekekben, és bizonyos mértékig akadályozhatják a közös, perspektivikus célok elérését. Így az 1974–1975. évi világpiaci árrobbanás, amelynek hatására meredeken emelkedtek a fűtő- és nyersanyagárak, majd az áremelkedés tovagyűrűzött a többi termékre is, hátrányosan befolyásolta a különböző országok gazdasági helyzetét. Azok az országok, amelyeknek saját fűtő- és nyersanyagbázisa jelentéktelen, és külkereskedelmi kapcsolataik széleskörűek, jelentős károkat szenvedtek, annak ellenére, hogy energiahordozó importjuk zöme a KGST-országokból származik.*

A külkereskedelmi ararányok változásából származó veszteségek Magyarországon például több mint 550 millió dollárt tettek ki 1974–1975-ben. Hasonló a helyzet a KGST más országaiban is, a Szovjetuniót kivéve. A kialakult helyzet az export fokozott fejlesztését és a megfelelő erőforrások feltárását igényli a tőkés fizetési mérleg javítása végett. A fűtőanyag-, energetikai és nyersanyagproblémák megoldásának alapvető útja a KGST-országok erőfeszítéseinek további, mélyrehatóbb egyesítése (bár elkerülhetetlen elég jelentős import más, különösen a fejlődő országokból is). Ebben a konkrét esetben az országok folyó és távlati érdekeinek bo-

* „A szocialista nemzetközi gazdasági együttműködésben a kis és a nagy országok, a fejlettek vagy a kevésbé fejlettek a közösség erejével meg tudják óvni népeiket és gazdaságukat a nagyobb megrázkódtatásoktól. Mindenekelőtt azért, mert a testvéri szocialista országok nemzetközi gazdasági kapcsolatait, ezek céljától idegen az ellenségeskedés, a konkurrencia, a más népek feletti uralom gyarmati és neokolonialista módszere, a kisebb, gyengébb nemzeteknek erőforrásaiktól való megfosztása, az egyes országok mások kárára történő fejlesztésének imperialista koncepciója." (*Szekér Gyula:* A KGST Komplex Programjának öt esztendeje. Társadalmi Szemle, 1976. 8–9. sz. 15. old.)

nyolult, türelmes egyeztetésére van szükség, hogy megteremtődjenek az eszközök egyrészt a gazdasági egyensúly létrehozásához, a népgazdasági struktúra progresszív átalakításához, másrészt a népgazdaságok nyersanyag-, fűtőanyag- és villamosenergia-igényeinek biztos és folyamatos kielégítéséhez a közös integrációs programok megvalósítása révén.

Az ilyen jellegű érdekek közötti ellentmondások csak összehangolásuk, időbeli egyeztetésük útján és az egyes országok helyzetének figyelembevételével oldhatók meg, elsőbbséget adva a távlati nemzetközi érdekeknek. A KGST-országok folyó és távlati érdekei összekapcsolásának konkrét formája a hosszú távú együttműködési célprogramok kidolgozásában és megvalósításában áll. E programok révén a KGST-országok népgazdaságuknak olyan termékekkel való ellátását segítik elő, amelyeknek elsőrendű jelentőségük van a gazdasági növekedésben és a dolgozó tömegek jóléténck növelésében. Ezeket a feladatokat jelenleg és a közeljövőben a megfelelő formák és eszközök (kölcsönös segítség, kedvezményes hitelezés stb.) alkalmazásával lehet megoldani.

„A Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsának keretében megvalósult gazdasági együttműködés valamennyi tagországban növeli a szocialista építőmunka lendületét, és semmi mással sem pótolható segítség számunkra, a Magyar Népköztársaság számára – hangsúlyozta Kádár János az MSZMP XI. kongresszusán. – A Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsa keretében megvalósuló együttműködés nyújtotta és fogja nyújtani a jövőben is a hazai építőmunkánk szilárd nemzetközi támaszát. Minden erőnkkel azon leszünk, hogy a szocialista gazdasági integráció az eddiginél gyorsabb ütemben fejlődjön. A szocialista országok közös érdekeinek, nemzeti érdekeinknek megfelelően részt kívánunk venni a nyers- és alapanyagok kitermelésében, további közös szervezetek, közös vállalatok létrehozásában."*

* A Magyar Szocialista Munkáspárt XI. kongresszusának jegyzőkönyve. 96. old.

A szocialista állam a nemzeti érdekek hordozója. Külgazdasági funkciói révén szabályozza a nemzeti és a nemzetközi viszonyát, itt azonban jelenleg mégis a nemzeti a központi kérdés.

A KGST mint nemzetközi szerv a nemzetközi gazdasági érdeket képviseli, létrehozásának és működésének célja a sokoldalú gazdasági együttműködés megszervezése. Más szóval, a KGST szervei a nemzeti érdekek összehangolásának konkrét formáját, a nemzetközi gazdasági érdek érvényesítésének konkrét formáját jelentik. Mivel a nemzetközi érdekek a KGST-országok közös nemzeti gazdasági érdekeit jelentik, ezek nyilvánulnak meg az olyan intézmények tevékenységében, mint a különféle nemzetközi gazdasági szervezetek, különösen a Nemzetközi Gazdasági Együttműködési Bank, a Nemzetközi Beruházási Bank, a nemzetközi gazdálkodó egyesülések és a KGST-országok közös vállalatai.

Itt azonban szükségképpen felvetődik a kérdés: vajon a nemzetközi és a nemzeti kölcsönkapcsolatának jelenlegi formái és a nekik megfelelő tartalom egyszer s mindenkorra adottak, egyedüliek, állandóak, tehát változatlanok is? Ha a legvalószínűbb perspektívákból indulunk ki, erre a kérdésre csak nemleges lehet a válasz. A dolog lényege az, hogy a nemzetközi fokozatos, de állandó gyarapodása – már létrejöttek és fejlődnek a közös (pontosabban: közösen irányított) tulajdon sejtjei – előkészíti a talajt a nemzetközi és a nemzeti viszonyának minőségi megváltozásához.* Ez még szélesebb stratégiai mozgásteret teremt a gazdasági élet internacionalizáló-

* Lenin a szocialista országok népeinek jövőjét egységes világszövetkezet képében képzelte el, ahol közös terv alapján gazdálkodnak. 1918-ban a következőket írta: „Most egy dologra van szükség: hogy meglegyen az egységes törekvés arra, hogy nyílt szívvel belépjünk ebbe az egységes világszövetkezetbe." (*Lenin* Összes Művei. 37. köt. Kossuth Könyvkiadó 1973. 328. old.)

dása objektív törvényének működéséhez és célirányosabb felhasználásához. Ez – természetesen a távolabbi jövőben – okvetlenül megváltoztatja a nemzetközi és nemzeti kölcsönkapcsolatának mennyiségi jellemzőjét és minőségi paramétereit, aminek következtében a súlypont a közös, a kollektív, vagyis a nemzetközi javára tolódik el.

A sokoldalúság, tehát a nemzetközi elv erősödése is, a következőkben fejeződik ki.

Először, kialakul és fejlődik a sokoldalú integrációs tervezés mint a közös tervező-koordinációs tevékenység egyik perspektivikus formája (lásd Sokoldalú Integrációs Intézkedések Egyeztetett Terve, a Hosszú távú Együttműködési Célprogramok).

Másodszor, az integrációs folyamatok sokoldalúsága elősegíti a nemzeti újratermelési folyamatok egyesítését, mindenekelőtt azon területeken, ahol az állam külgazdasági tevékenysége és a nemzetközi gazdasági kapcsolatokban való részvétele eredményeként kölcsönösen összefonódnak egymással.

Harmadszor, a tudomány és a technika, valamint a termelés szférájában növekszik az integrált szocialista munkamegosztást célzó sokoldalú egyezmények szerepe. Ezt az idézi elő, hogy a tervek hatalmas méretei, a jelentős érdekeltség és a magas hatékonyság szükségszerűen feltételezik a megvalósításban részt vevő partnerek számának növelését.

Negyedszer, fokozódik a különféle nemzetközi gazdasági szervezetek gazdasági jelentősége. Ez viszonylag új jelenség, s tevékenységük elmélyülésével, hatékonyságuk növekedésével nőni fog koordinációs és különösen termelő-gazdasági tevékenységük integrációs hatása.

Ötödször, létrejött és tökéletesedik a kollektív valuta, funkciói kibővülnek, és kezdik átfogni az újratermelési folyamat minden szféráját.

Hatodszor, a kölcsönös külkereskedelmi forgalomban növekszik a sokoldalú elszámolások jelentősége. Jelen-

leg a KGST-n belüli külkereskedelmi forgalom mintegy 60%-a sokoldalú elszámolás keretében valósul meg.

A kétoldalú gazdasági kapcsolatokról a sokoldalú együttműködésre és az integrációra való áttérés nem kérdőjelezi meg a kétoldalú kapcsolatok szerepét, amelyek létrehozásának célszerűségét maguk a partnerek döntik el. A kapcsolatok e két formája nem zárja ki egymást, azonban lényegesen különböznek: a sokoldalúság jelentős eredményekre vezet, és számos esetben összehasonlíthatatlanul nagyobb előnyöket ígér.

A kétoldalú kapcsolatokról a sokoldalú integrációra való áttérés fokozza a nemzetközi elv jelentőségét és elsőbbségét, gazdasági téren erősíti a nemzetközi érdek vezető szerepét.

Lenin 1922. októberében M. Farbmannek, az „Observer" és a „Manchester Guardian" tudósítójának adott interjújában kifejtette azt a véleményét, hogy „a nemzetek érdekeihez való egyedüli helyes viszony ez érdekek maximális kielégítése és olyan feltételek megteremtése, amelyek minden lehetőségét kizárják annak, hogy konfliktusok jöjjenek létre ezen a talajon"*.

A sokoldalúságot az váltja ki, hogy a megoldandó problémák méretei hatalmasak, a megoldásukhoz szükséges ráfordítások gyorsan nőnek, hasonlóképpen emelkedik a hatékonyságuk is; a tervek megvalósítása hosszú ideig tart, ugyanakkor a részvevők hozzájárulása

* *Lenin* Összes Művei. 45. köt. Kossuth Könyvkiadó 1975. 244. old. — Lenin több ízben, különböző oldalairól fejtegette e problémát. Arra hívott fel, hogy harcoljanak „a kis nemzetekre jellemző szűkkeblűség, elzárkózás... ellen", hogy rendeljék alá „a részletérdekeket... az általános érdekeknek". (30. köt. Kossuth Könyvkiadó 1971. 43. old.) Úgy vélte, hogy „a szocializmusban maguk a dolgozó tömegek... tisztán gazdasági megfontolásokból kifolyólag, sehol sem egyeznek majd bele az elzárkózásba" (ugyanott, 35. old.), hogy „a gazdasági megfontolás s ugyanígy az internacionalizmus és a demokratizmus ösztöne és tudata a szocialista társadalomban valamennyi nemzet... egybeolvadását követeli meg". (Ugyanott, 118. old.)

számuk növekedésével arányosan csökken. Egy sor esetben a problémák megoldásának ez az útja a legészszerűbb, és a nemzetközi érdek elérésének „nagyobb tisztaságát" eredményezi.

A törekvés a jövő előrelátására egyike azoknak a tulajdonságoknak, amelyek az embert az egész élő természetből kiemelik. Az egész emberiség érdekelt abban, hogy megismerje fejlődési perspektíváit, hogy tudja, milyen úton alakítható át a jelen a leggyorsabban jövővé.

Engels *A természet dialektikája* című művében írta, hogy „megtanuljuk fokozatosan, hosszú, gyakran kemény tapasztalat árán és a történelmi anyag összeállítása és megvizsgálása útján, hogy tisztába jöjjünk termelő tevékenységünk közvetett, távolabbi társadalmi hatásaival, és ezzel megadatik számunkra a lehetőség, hogy ezeknek a hatásoknak is uraivá és szabályozóivá váljunk"*.

Marx és Engels megteremtette az eljövendő társadalom lényege és ismérvei tudományos értelmezésének alapját. A marxizmust, hangsúlyozta Lenin, a társadalmi fejlődés történeti szemlélete jellemzi „nemcsak a múlt megmagyarázása értelmében, hanem a jövő merész előrelátása és a jövő megvalósítására irányuló bátor gyakorlati tevékenység értelmében is"**.

A társadalmi előrelátással felfegyverzett és a társadalmi előrelátás által irányított társult termelők tevékenységének – írta Marx – pontosan meg kell felelnie a társadalmi törvények alapvető működési irányainak. A termelési viszonyok és a termelőerők fejlődési perspektíváinak feltárása nemzeti és nemzetközi méretekben a közgazdaságtudomány közvetlen feladata és funkciója. Engels jegyezte meg, hogy a társadalmi termelés és a termelés társadalmi ellenőrzésének megteremtésével „fogják az emberek teljes tudatossággal ma-

* *Marx—Engels* Művei. 20. köt. Budapest 1963. 458. old.

** *Lenin* Összes Művei. 26. köt. Kossuth Könyvkiadó 1971. 65. old.

guk csinálni történelmüket, csak ettől kezdve lesznek meg az általuk mozgásba hozott társadalmi okoknak túlnyomóan és egyre fokozódó mértékben az általuk akart hatásaik is"*.

Káros volna figyelmen kívül hagyni a nemzeti termelőerők nemzetközi összefonódásában meglevő eredményeket. Az integráció fejlődésével a nemzeti gazdaságok egyre szorosabban kapcsolódnak össze és fonódnak egybe, a termelőerők új, minőségileg magasabb rendű elemei jönnek létre, ami kétségtelenül a nemzetközi elv erősödését fogja bizonyítani.

A későbbiekben a nemzetközi gazdasági kapcsolatok összehasonlíthatatlanul kedvezőbb feltételeket, tágabb mozgásteret hoznak létre a termelőerők további, akadálytalan, progresszív és dinamikus fejlődéséhez. Maguk a termelőerők fokozatosan és meglehetősen hosszú idő alatt szabadulnak meg a „nemzeti mundéroktól", vagyis nyernek olyan vonásokat, amelyek nemzetközi természetükről és hovatartozásukról tanúskodnak.

A KGST szerveinek a nemzetközi és a nemzeti elvek gyakorlati összekapcsolására irányuló tevékenységében szerzett tapasztalatok, valamint a szocialista nemzetközi gazdasági integráció közelebbi és távolabbi, de belátható, különböző fejlődési perspektíváinak elemzése cáfolhatatlanul bizonyítják, hogy éppen ez a tendencia tör utat magának. Érvényesülésének megfelelően létrejön és fejlődik a nemzetközi jellegű apparátus, amely a tagországok egyeztetett érdekei alapján szervezi az új típusú társadalmi-gazdasági közösség kialakulásának folyamatát. Az irányítás elsősorban az összehangolás vagy a kialakulóban levő közös termelő-gazdasági tevékenység szabályozásával valósul meg.

Előfordul, hogy több ország nemzeti érdekei nem esnek egybe, ami jelentős ellentmondásokhoz vezethet. Legteljesebb megoldásuk azonban, amit az ellentmondá-

* *Marx—Engels* Művei. 20. köt. 279. old.

sok keletkezése és megoldódása dialektikájának ismerete, megértése és alkalmazni tudása alapján kell kiválasztani, gyakran azzal az egyszerű okkal függ össze, hogy az integrációs ráfordítások általában hosszú idő alatt térülnek meg, és ezért nem biztosítanak és nem is biztosíthatnak azonnali, jelentős eredményt. Ilyen körülmények között rendkívül fontos, hogy a ráfordításokat úgy osszák meg, hogy egyik részt vevő ország se károsodjék gazdaságilag, az összes eredményt pedig úgy osszák fel, hogy kompenzálja a ráfordításokat, és pozitív irányú változásokat eredményezzen az országok gazdasági fejlettségi színvonalában kiegyenlítődésük, vagyis a közös gazdasági haladás céljából. Emellett figyelembe kell venni, hogy a gazdasági fejlettség egyenlőtlenségét a – különböző országokban eltérő – munka- és egyéb ráfordítások színvonala okozza, ami konkrét, nemzetközi jellegű gazdasági eseményeknél indokolatlan, de előrelátható veszteséggé vagy ellenkezőleg, egyoldalú előnnyé változhat át. Természetesen egy másik esetnél ki kell egyenlíteni a partnereknél a bevételeket és a kiadásokat, hogy mérlegük egészében kedvező legyen az adott országok és az egész együttműködés fejlődése szempontjából. Alapjában véve a KGST-országok már most rendelkeznek ilyen újraelosztási mechanizmussal, ez azonban tökéletesítésre szorul.

Mindazonáltal a ráfordítások és bevételek helytelen aránya lehet és gyakran az is a forrása és oka az ellentmondásoknak, amelyek nem mindig oldhatók meg azonnal a szerződéses mechanizmus módszereivel. Teljesen világos azonban, hogy az ilyen ellentmondásokat meg lehet és meg kell oldani (le kell küzdeni) a nemzetközi és a nemzeti érdek összekapcsolása alapján, a nyereségnek a ráfordítások viselésével összhangban álló újraelosztásával. Csak ez az út teszi lehetővé az összes ország gyors gazdasági fejlődését, a nemzeti gazdaságok igazi felvirágzását – éppen ez jelenti a közös gazdasági siker zálogát.

VI. A nemzeti és a nemzetközi viszonya és összekapcsolása a KGST-tagállamok gazdasági integrációjának fejlődésében – az antikommunista doktrína bírálata

A nemzetközi és a nemzeti oszthatatlanságát a szocialista világgazdasági rendszerben a burzsoá tudomány számos képviselője vitatja. Állításaikat összegezve megállapítható, hogy a két elv összekapcsolása lehetőségének és valóságának lebecsülése több formában nyilvánul meg. Egyfelől a nemzetközit szembeállítják a nemzetivel, és megpróbálják bizonyítani a nemzeti elsődlegességét, másfelől a nemzetközinek a nemzeti fölötti elsőbbségét „indokolják meg".

Az első esetben rendszerint egy állítólag végbemenő folyamatról van szó, amelyben a nemzeti „elmossa" a közöset, vagyis azt, amit a KGST-országok együttműködésük és integrációjuk eredményeként már létrehoztak. A második esetben azért marasztalják el a KGST-országokat, mert integrációjukat nem egy nemzetek fölötti jogokkal felruházott központból irányítják, holott erre minden alap megvolna.

A KGST-ben a tagállamok gazdasági és tudományos-műszaki együttműködése a teljes egyenjogúság, a szuverenitás és a nemzeti érdekek tiszteletben tartása, a kölcsönös előnyök és a kölcsönös elvtársi segítségnyújtás elveinek megfelelően történik. „Burzsoá nacionalizmus és proletár internacionalizmus – írta Lenin –, ez két kibékíthetetlenül ellenséges jelszó, amelyek megfelelnek az egész tőkés világ két nagy osztálytáborának, és *két* politikát (sőt: két világszemléletet) fejeznek ki a nemzeti kérdésben."*

* *Lenin* Összes Művei. 24. köt. 122. old.

Rendkívül jellemző, hogy a legjelentősebb modern polgári ideológusok nem annyira a szocializmust mint termelési módot, hanem inkább a szocializmust mint világrendszert próbálják bírálni. Ennek kapcsán a szocialista gazdasági integrációt egészében, állapotát, fejlődésének menetét és perspektíváit, a feladatokat és a társadalmi-gazdasági következményeket, a megvalósítás természetét és mechanizmusát, a tapasztalatokat és az integrációs politikát egyre hevesebben támadják. Emellett e folyamatokat úgy mutatják be, hogy valódi lényegüket és jelentőségüket tudatosan meghamisítják.

A KGST-országok gazdasági kapcsolatai fejlődésének elemzésénél a polgári közgazdászok elavult dogmákra és az imperializmus ideológiájára támaszkodnak. Egyik állandóan visszatérő tételük, hogy a szocialista típusú integráció eszméi elérhetetlenek, mivel az integrációs folyamat nem valósítható meg a „kommunizmus tervgazdasága" bázisán.

A világszocializmus ideológiai ellenfelei arra törekednek, hogy ellentéteket találjanak és szítsanak a KGST-országok között, antagonisztikusnak tüntessék fel őket, kisebbítsék a KGST-országok közötti egység fokát, és egyidejűleg kétségbe vonják közös eredményeiket, a szocialista gazdasági integráció fejlesztését célzó komplex program megvalósításában való érdekeltségüket és készségüket. Nagy buzgalommal keresnek „új" érveket és elméleti tételeket a „rövid élettartam és az egyoldalú előnyök" bizonyítására, amelyek a szocialista integráció állítólagos jellemzői. Tanulmányozzák a komplex program megvalósításának gyakorlatát, vizsgálják az egyes országok helyzetének eltéréseit, és magyarázzák ezek okait. Mindezt azért teszik, hogy bebizonyítsák a szocialista gazdasági integrációs politika céljainak és alapelveinek „életképtelenségét".

A szocialista internacionalizmus elveinek alkalmazásában állítólag fellelhető fogyatékosságok feltárása, tartós jellegük kimutatása a burzsoázia védelmezői úgyne-

vezett analitikus munkájának egyik célja. Elméleti „újdonságaikat" az imperialista propaganda eszközeivel nem csupán saját országaik tömegei között próbálják terjeszteni. Az antikommunizmus egyre inkább arra a síkra helyeződik át, ahol a politikát közvetlenül a tőkésállamok és a monopoltőke által finanszírozott „magánszervezetek" irányítják.

A KGST-országok gazdasági együttműködésének sikereit ékesszólóan bizonyítják a következő számok. Az 1971–1975 években a KGST-országokban 47%-kal nőtt az ipari termelés volumene (ezen belül a Szovjetunióban 43%-kal), míg az EGK országaiban 7, az Egyesült Államokban 6%-kal. Ugyanebben az időszakban a nemzeti jövedelem a KGST-országokban 36%-kal (a Szovjetunióban 32%-kal), a Közös Piac országaiban viszont 12, az Egyesült Államokban 10%-kal nőtt. A baráti országok a föld lakosságának 9,4%-át képviselik, a világ nemzeti jövedelmének azonban több mint ¼-ét állítják elő. Egyes termékek világtermelésében a következőképpen alakul részarányuk: burgonya – 50, szén és gépipari termékek – 33, műtrágya és fűrészáru – 34, búza, tej és acél – 30, vegyi cikkek – 29, cement – 28, pamutszövet és földgáz – 24, villamos energia – 21,5, cukor – 22, kőolaj – kb. 20% stb.

Az idézett adatok ismételten alátámasztják, hogy a KGST-t alkotó országok jelentik a világ legdinamikusabb gazdasági régióját, amely jelentős tudományos-műszaki potenciállal és gazdasági erővel rendelkezik. Ezeket a sikereket jórészt a KGST-országoknak a kölcsönös együttműködés és a szocialista nemzetközi gazdasági integráció fejlődésében elért eredményei magyarázzák, ami a KGST tagállamainak és szerveinek a nemzetközi és nemzeti érdekek harmonizálására irányuló gyümölcsöző tevékenysége révén vált lehetővé. Ezt a sajátosságot értelmezve, a polgári társadalomtudomány képviselői, filozófusok és jogászok, közgazdászok és szociológusok nagy figyelmet szentelnek ennek a

kérdésnek. Annak ellenére, hogy „mundérjuk" nem egyforma, vagyis különböző ideológiai áramlatokat és elméleti koncepciókat képviselnek és védelmeznek, valamilyen mértékben mindannyian az antikommunizmus eszméit hirdetik.

Az antikommunizmus teoretikusai gyakran tudatosan mennek bele különféle rágalmakba a nemzetközi és nemzeti elvek viszonyának és összekapcsolásának kérdéseiben. A szocialista internacionalizmust lényegének és megnyilvánulási formáinak elferdített értelmezésével tagadják. Ideológiai ellenfeleink egyoldalúan, eltúlozva tárgyalják a nemzeti érdek szerepét és jelentőségét. Bizonyítékokat keresnek Kelet-Európa népeinek nemzeti önzésére, vagy egyeduralmi törekvéseket tulajdonítanak a Szovjetuniónak, amelyeket – szerintük – az idéz elő, hogy érdekei nem esnek egybe a kis (szóhasználatukban „szegény") KGST-országok érdekeivel. A polgári közgazdászok egy része azért marasztalja el a KGST-országokat, hogy nem tudnak nemzetek fölötti hatalmi szerveket létrehozni az integrációs folyamatok irányítására, másik részük pedig a KGST-nek és szerveinek nemzetek fölötti jelleget tulajdonít, ennek bizonyítására törekszik.

A polgári teoretikusok megállapításaiban mutatkozó torzulásoknak megvannak a maga okai. Egyikük azzal magyarázható, hogy általában nem tudnak kilépni az állammonopolista integráció fogalmainak és gyakorlatának kereteiből. Látják és megértik, hogy a nyugateurópai integráció feltételei között nem sikerül, és nem is sikerülhet tartósan és hosszú időre összekapcsolni az egyes országok pozícióit.* Ezekkel a mértékekkel, az Európai Gazdasági Közösség modelljét „etalonnak" véve, „réseket" keresnek a KGST-országok tudományos-

* Elegendő megemlíteni az utóbbi időszak néhány eseményét, amelyek bizonyítják az EGK ilyen jellegű gyakorlatát: kibékíthetetlen ellentmondások az energiapolitikában a közösség tagjai között, „borháború" Olaszország és Franciaország között stb.

műszaki, termelési-kereskedelmi és valutáris-pénzügyi integrációján. Ez, szerintük, bizonyítékul szolgál a szocialista integráció céljainak elérhetetlenségére, vagy legalábbis azoknak a módszereknek az elégtelenségére, amelyeket a KGST tevékenységében alkalmaz.

A nyugati közgazdászokat elsősorban a következő kérdések foglalkoztatják: elérhető-e a szocializmusban a gazdasági élet nemzetközi és nemzeti elveinek harmonizálása; rendelkeznek-e a KGST szervei nemzetek fölötti hatalommal; korlátozódik-e a szocialista típusú integrációban részt vevő országok szuverenitása; milyen a Szovjetunió szerepe és jelentősége a KGST-országok szocialista gazdasági integrációjában? A polgári ideológusok nyilvánvalóan úgy vélik, hogy éppen ezek a leggyengébb pontok a szocialista integráció elméletében és gyakorlatában, és ezért a szocialista világgazdasági rendszer „kritikai" elemzésében főleg ezekre a problémákra koncentrálnak. Ha e kritika elveit tudományosan elemezzük, feltárul teljes tarthatatlanságuk.

Az antikommunizmus ideológusai egyrészt kétségbe vonják a szocialista internacionalizmus hathatósságát, másrészt – még ha elveit el is ismerik – a nemzetközit mindig szembeállítják a nemzetivel. Emellett az érdekeknek szerintük nincs osztályalapjuk, érvényesítésük pedig elkerülhetetlenül az országok közötti ellentmondások fokozódását okozza. Ebben pontosan benne van az általuk elfogadott és fenntartott álláspontok egyik alapvető módszertani hibája.

A polgári kutatók azt állítják, hogy a nemzeti szuverenitás fennmaradása leküzdhetetlen akadályokat gördít az integráció fejlődése elé, hogy ez az integráció résztvevői között az érdekek összeütközését okozza. Gyakran beszélnek olyan felfogásban a nacionalizmus „egyetemességéről", hogy az egyaránt sajátja a kapitalizmusnak és a szocializmusnak, hirdetik a szocialista országok állami érdekeinek „szent egoizmusát", a nacionalizmus internacionalizmus elleni harcát jövendölik. Az ehhez

hasonló téveszmék vezérmotívuma: „a keleti gazdasági blokkban a nacionalizmus uralkodik". Ebben az érvelésben általános következtetésként rögzítik, hogy „jelenlegi formájában a gazdasági integráció szükségszerűen ellentmondásba kerül az egyes szocialista országok érdekeivel"*.

Némely polgári közgazdász szerint – ez különösen a IV. Közgazdász Világkongresszuson (1974. augusztus 19–24. Budapest) elhangzott előadásokban kapott hangot – a szocialista gazdasági integráció a nemzeti érdekek és az állami szuverenitás megoldhatatlan konfliktusával terhes. Úgy vélik, hogy mivel a nemzeti érdek nyilvánvalóan nem elégséges a szuverenitás befolyásának leküzdésére, államok fölötti hatalomra van szükség. Ezt a véleményt elsősorban az amerikai közgazdászok képviselik, akik a gazdasági integráció fő teoretikusainak szerepére tartanak igényt. Magának az Egyesült Államoknak azonban nincsenek integrációs tapasztalatai, bár el kell ismerni, hogy gazdasága szoros összefüggésben van például Kanada gazdaságával, gyakran pedig közvetlen alárendeltségi viszony van az „idősebb" és a „fiatalabb" partner között. Úgy véljük, az amerikai tőkének a kanadai gazdaságban elfoglalt helyzete nem nevezhető „integrációnak", a két ország gazdasága közötti együttműködés fölöttébb sajátos eszközökkel valósul meg.

Az a nyugati álláspont, amelyet a KGST-országok integrációs politikáját és tapasztalatait boncolgatva, az egyes országok érdekeinek, a nemzetközi érdek és az állami szuverenitás viszonyáról szólva képviselnek, a következők miatt nem állják meg a helyüket.

Először, ellentmond a szocialista országok, különösen a KGST-ben egyesült országok gazdasági fejlődése logikájának és evolúciójának.

* Lásd *V. Vassiliev:* La politique d'intégration économique en Europe de l'Est. Politique étrangére, 1972. 1. sz.

Másodszor, nemcsak a szocialista nemzetközi gazdasági integráció elméletével nincs összhangban, hanem a szocialista gazdasági integráció megvalósításának gyakorlatával, tapasztalataival és politikájával sem. Vajon a nemzetközi és a nemzeti összekapcsolására épülő szoros gazdasági együttműködés és integráció nélkül elérhettek volna-e a KGST-országok ilyen, valóban történelmi jelentőségű gazdasági eredményeket? Erre a kérdésre csak nemleges választ lehet adni, ami önmagában cáfolja a polgári ideológusok álláspontját.

Harmadszor, ez az elmélet kétségtelenül azt a célt követi, hogy szabad mozgást biztosítsanak a dezintegráló tényezőknek. Azon elmélet elterjesztését kísérli meg, hogy a KGST-országok a gazdasági problémákat csak a saját erejükből oldják meg, ami megfelelne a nyugati hatalmak érdekeinek.

Negyedszer, ez az álláspont egyoldalú megközelítést jelent, és a szupranacionális (nemzetek fölötti) szervek kialakulásának folyamatát az integráció szükséges termékének tünteti fel. Most hozzáfogni az államok fölötti hatalom szerveinek létrehozásához, mondjuk a KGST keretében, azt jelentené, hogy önkényesen, objektív előkészítés nélkül megpróbálnának átugrani több egymást követő szakaszt.

A polgári álláspontnak és szemléletnek megvan a maga alapja. Sok nyugati közgazdász ugyanis jól ismeri a tőkés integrációt, lényegét, tartalmát és következményeit, de kevéssé a szocialista gazdasági integrációt. Ezért az állammonopolista integráció tapasztalataiból kiindulva próbálják megítélni a szocialista integráció gyakorlatát. Részben legalábbis ezzel magyarázhatók hibás elképzeléseik, és téves receptjeik. Ez azokra a nyugati tudósokra vonatkozik, akiknél valóban a tévedésben rejlik az oka a szocialista nemzetközi gazdasági integráció elméletét és gyakorlatát illető nézeteiknek.

A polgári tudomány képviselői között azonban nem kevés olyan akad, aki szándékosan elferdíti a tényeket,

egyedi esetekből próbál meg törvényeket levezetni, ezáltal légvárakat hoz létre, amelyeket azután lerombol. Emellett még a tudomány igazi képviselőjének és „szabadsága" védelmezőjének is érzik magukat.

A kapitalizmusban az állami szuverenitás leküzdhetetlen akadályt jelent az integráció számára. Ezt bizonyítja a szupranacionális hatalmi szervek létrehozása az Európai Gazdasági Közösségben. Az ilyen integrációban való részvétel egyes országoknak előnyösebb, másoknak viszont helyrehozhatatlan károkat okoz. A szocializmusban az állami szuverenitás nem gátja a gazdasági integrációnak, hanem fejlődésének biztosítéka.

Az ideológiai harc egyik területe a KGST tevékenysége és jellege. A KGST megalakulásától kezdve egyre fokozódik a polgári kritikusok érdeklődése az olyan kérdések iránt, mint e szervezet nemzetekfölöttisége és a „KGST-vel szembeni bizalmi válság tagjai részéről".

Jellemző, hogy ellenfeleink gyakran teljesen ellentétes érveket hoznak fel e kérdés vitájában. Így a nyugatberlini szabadegyetem professzora, P. Knirsch a komplex programot abból a szempontból próbálja „leltározni", hogy az egyes országok a KGST-nek adják át szuverén jogaikat, mivel ő nemzetek fölötti gazdasági szervezetnek tartja a KGST-t.* A szerző arra a következtetésre jut, hogy a komplex programban foglalt intézkedések megvalósítása mindenképpen a KGST-országok nemzeti, politikai és gazdasági autonómiájának korlátozására vezet.

R. Steffens, nyugatnémet közgazdász *Az integráció problémái a KGST-ben* c. könyvében nagy figyelmet fordított a „nemzeti és a nemzetek fölötti érdekek viszonyának" elemzésére a szocialista együttműködésben.** A szerző hangsúlyozza, hogy a szocialista integrá-

* Lásd *P. Knirsch:* Bemühungen um eine Wirtschaftsintegration in Osteuropa. Europa-Archiv, 1972. 1. sz.

** Lásd *R Steffens:* Integrationsprobleme im RGW. Weltarchiv, Hamburg 1974.

ciónak nincs olyan szerve, amely ténylegesen nemzetek fölötti jogokkal rendelkezik, ami szerinte a KGST-ben folyó összes nemzetközi akciót kétoldalú alapra helyezi. A továbbiakban megjegyzi, hogy a gazdasági tevékenység koordinálásának ilyen formái nyilvánvalóan nem elégségesek az integráció sikeréhez.

A szerv (szervezet) „nemzetek fölöttiségének" fogalma magában foglalja az adott szervnek az alapító országoktól vagy a tagországoktól való függetlenségét. E szervnek jogosultnak kell lennie arra, hogy szavazati többséggel kötelező rendeleteket vagy határozatokat hozzon, és tevékenységében éljen e jogával, a tagállamok területén gyakorolja a legfelsőbb hatalmat. A nemzetek fölötti szervnek joga van arra, hogy önállóan dolgozzon ki és fogadjon el jogi normákat (normatívákat), amelyek a tagállamok minden szervezetére, intézményére és állampolgárára nézve kötelezőek, továbbá hogy felügyeljen az általa kidolgozott és bevezetett egységes jogrend betartására, szükség esetén módosítsa azt.

A Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsa a felsorolt ismérvek egyikével sem rendelkezik, ezért nem tekinthető nemzetek fölötti szervezetnek. A KGST a részvevőinek önkéntes megegyezése alapján jött létre. Minden egyes ország szuverén módon vállalja a meghatározott nemzetközi kötelezettségeket, amelyek a szervezetben való részvételéből következnek. Ebből kiindulva a KGST mint államközi szervezet sokoldalú alapon szervezi és irányítja a szocialista típusú integráció fejlődését.

A Komplex Program bevezetőjében hangsúlyozzák, hogy a programot a KGST Alapokmány elveiből kiindulva dolgozták ki.* A Komplex Program I. részében (I. fejezet, 2. pont) leszögezik: „Az együttműködés további elmélyítése és tökéletesítése, valamint a KGST-tagállamok szocialista gazdasági integrációjának fejlesztése a

* Lásd 25 éves a KGST. 77. old.

jövőben is a szocialista internacionalizmus elveinek megfelelően, az állami szuverenitás, a függetlenség és a nemzeti érdekek tiszteletben tartása, az országok belügyeibe való be nem avatkozás, a teljes egyenjogúság, a kölcsönös előnyök és a kölcsönös elvtársi segítség alapján fog megvalósulni."* Ugyanitt rámutatnak: „A szocialista gazdasági integráció a teljes önkéntesség alapján megy végbe, és nem jár együtt nemzetek feletti szervek létrehozásával..."**

A szocialista típusú nemzetközi gazdasági kapcsolatok nem okoznak ellentmondást az állami szuverenitás és a nemzeti-állami érdek között. A szocialista együttműködésben a gazdasági érdek a KGST-országok állami szuverenitásának egyik megnyilvánulási formája, ez az érdek éppen az integrálódó ország szuverenitásának tiszteletben tartása és erősödése alapján érvényesül. A KGST-n belül a gazdasági integrációs folyamatok fejlődéséhez éppen azért nincs szükség nemzetek fölötti hatalomra, mivel a KGST szervei teljesen elegendő funkcióval és joggal vannak felruházva ahhoz, hogy államközi jellegű gazdasági döntéseket megvizsgáljanak, elfogadjanak, és megvalósításukat javasolják az országoknak és illetékes szerveiknek. Ez nem mond ellent a komplex programban kitűzött feladatoknak, és megfelel a szocialista gazdasági integráció fejlődése céljainak. Az érdekeltség, az önkéntesség, a kölcsönös előnyök, a kölcsönös elvtársi segítség – mindeme alapelvek szilárd alapját jelentették és jelentik a KGST-ben tömörült szocialista államok kapcsolatainak.

A nemzeti-állami szuverenitást, az egyenlőséget és a gazdasági érdekek kölcsönös figyelembevételét az teszi lehetővé, hogy a Tanács minden szervében egyenjogú a képviselet, határozatokat és ajánlásokat csak az érdekelt felek beleegyezésével fogadnak el. A KGST-országok

* Ugyanott, 81. old.

** Ugyanott, 82. old.

megállapodásokat, szerződéseket és jegyzőkönyveket írnak alá, a teljesítésükkel összefüggő kötelezettségeket megfelelően be kell építeni a nemzeti népgazdaság-fejlesztési tervekbe.

A polgári szerzők gyakran igyekeznek bebizonyítani, hogy a nemzetközi és a nemzeti elvek összekapcsolása nem életképes a szocialista államok összehangolt vagy közös gazdasági tevékenységének gyakorlatában.

Egyre jobban fújják azt a tételt, hogy a KGST-tagállamok helyzete nem egyenjogú. A polgári politológusok újra és újra előrángatják a „korlátozott szuverenitás" hírhedt elméletét. Azt bizonygatják például, hogy a szocialista integráció elmélyülése a részt vevő államok szuverén jogainak korlátozásával párosul, ami ráadásul a „nacionalizmus szerepe abszolutizálásának" erősödésével magyarázható. Kifejtik a KGST-országok „szuverenitásának új veszélyéről" szóló eszmét, amely veszély szerintük elkerülhetetlen velejárója az integrálódó országok nemzetgazdaságai közeledésének, s mindezt a burzsoá-nacionalista tanok bizonygatása kíséri.

Az Osztrák Kelet- és Dél-európai Intézet professzora, K. Wessely *A komplex program és a kelet–nyugati kereskedelem* c. cikkében arról ír, hogy abban az esetben, ha a KGST-országok valóban integrációra törekednek, a komplex program tételeit alapjaiban kell felülvizsgálni ahhoz, hogy korlátozzák a nemzeti szuverenitást.*

Az idézett álláspont mutatja, hogy a polgári közgazdászok nem értik vagy nem akarják megérteni a szocialista gazdasági integráció természetét és lényegét, nem tudják felfogni, hogy maga az integráció a nemzeti termelőerők fejlődésének objektív szükségszerűségeként jön létre.

Az integráció és a nemzeti szuverenitás viszonya a valóságban is probléma. A kapitalizmusban ez a viszony antagonisztikus ellentmondás formájában él. Ékes-

* Lásd Österreichische Osthefte. 1972. 2. sz.

szólóan tanúsítja ezt az Európai Gazdasági Közösség szerveinek gyakorlata. Mi több, az állammonopolista integráció fejlődésével ez az ellentmondás nem oldódik meg, hanem tovább mélyül.

Az angol marxista publicista, Ron Bellemy *Az Európai Gazdasági Közösség perspektívái* c. cikkében írta, hogy az egyensúly megsértése, ami egyaránt előfordul az EGK-n belül és a tőkés világ egészében, fokozza a gazdasági és politikai labilitást. Az EGK tagállamai és az EGK, valamint a többi tőkésország között kialakult feszültség politikai és gazdasági tekintetben az antagonisztikus érdekek harcának előre nem látott eredményét hozta számukra. A tőkés világpiacon belül fokozódnak az ellentétek, mialatt jelentős változások figyelhetők meg a szocialista világ javára.*

A Közös Piac kétségkívül fokozza az állammonopolista tőke nemzetközi szervezettségét,** valamint egy összehangolt munkásellenes politika kidolgozását és megvalósítását, vagyis a monopolburzsoázia eszközét jelenti korunk alapvető ellentmondásának, az imperializmus és a szocializmus közötti nemzetközi méretű ellentmondásnak a megoldásában.

A szocialista integráció sikerei az antikommunista ideológusok „kritikai aktivitásának" valóságos áradatát váltották ki. Lényege a következőkben foglalható össze: aláásni a KGST-országok együttműködésének egységét,

* Lásd Politica ed economia, (Róma) 1972. 1—2. sz. 109—116. old. — Ugyanebben a folyóiratban (lásd 1971. 6. sz. 15. old.) a kiváló olasz közgazdász és kommunista politikus, *Silvio Leonardi Integrációs folyamat az EGK-ban* c. cikkében írta, hogy a Közös Piacon „a belső erők megőrizve nemzeti jellegüket, átcsoportosultak és koncentrálódtak, de főleg saját országuk területén belül és nem a Közösség egészében. Ennek szintjén az integrációs impulzusok elégtelennek bizonyultak."

** Erről még Lenin írta: „A tőke nemzetközi erő. Hogy legyőzzük, ahhoz a munkások nemzetközi szövetsége, nemzetközi testvérisége szükséges." (*Lenin* Összes Művei. 40. köt. Kossuth Könyvkiadó 1974. 39. old.)

a szocialista integráció lényegének és mechanizmusának, az állammonopolista integrációhoz képest növekvő hatékonyságának és előnyeinek lejáratásával elérni „dezintegrálódásukat". A stratégiai elemekben meglevő különbségektől függetlenül az antikommunista koncepciók célja az, hogy erősítsék a „szétválasztó tendenciákat", hogy minden módon megbontsák a szocialista országok társadalmi-gazdasági és politikai egységét, szétrombolják a szocialista világrendszer szilárdságát biztosító objektív kapcsolatokat és aláássák a KGST-országok nemzeti gazdaságainak egyesülési folyamatát.

A szocialista országok kommunista és munkáspártjai központi bizottsági titkárainak 1973. decemberében Moszkvában és 1975. márciusában Prágában tartott tanácskozásain rámutattak, hogy harcolni kell a polgári ideológia különböző formái és megnyilvánulásai ellen, széleskörűen meg kell ismertetni a szocialista országok eredményeit.*

Elvileg más képet kapunk, ha a KGST keretében elemezzük a tudományos-műszaki és gazdasági együttműködés elmélyülésének és kiszélesedésének, a szocialista integráció fejlődésének gazdaságtörténetét és jelenlegi helyzetét. Mindenekelőtt leszögezzük, hogy a nemzeti szuverenitás az állam hegemóniáját jelenti, vagyis saját területén teljességgel ő gyakorolja a hatalmat, ami kizárja más országok és a nemzetközi szervezetek beavatkozását. A nemzeti szuverenitás tartalma intézményi-jogi, gazdasági és politikai formáin keresztül tárul fel. Az adott konkrét esetekben bennünket megnyilvánulásának gazdasági formája érdekel.

A szuverenitás gazdasági oldala abban fejeződik ki, hogy az állam a gazdaságpolitikát megnyilvánulásának minden vetületében önállóan dolgozza ki és valósítja meg. A szuverenitásnak ez a formája az állam gazdasági funkcióinak képviseleti és védelmi eszköze, a szabad

* Lásd Pravda, 1973. december 20.; 1975. március 7.

akaratnyilvánítás megnyilvánulása a gazdaságpolitika alakításában és azon szervek létrehozásában, amelyek a tervezés, az áru-, pénz-, önelszámoló és egyéb viszonyok terén megvalósítják az együttműködést. A szocialista állam gazdasági funkciói teljes egészében átfogják külgazdasági tevékenységét is, amely a gazdaságpolitika strukturális, beruházási, műszaki, termelési, külkereskedelmi és egyéb formáinak önálló kidolgozásában és megvalósításában mutatkozik meg. A szuverén állam más országokkal saját belátása szerint köt és bont fel megállapodásokat és szerződéseket, köztük gazdasági tartalmúakat is.

A szocialista világrendszert alkotó államok arra törekednek, hogy a társadalmi élet minden szférájában, különösen a gazdaságban fejlesszék az együttműködés formáit és módszereit. Az együttműködés integrációba való átfejlődése pótlólagos lehetőségeket tár fel a gazdasági növekedés nemzetközi forrásainak széles körű alkalmazásában. Ugyanakkor ez új kölcsönös kötelezettségeket ró a KGST-országok állami szerveire és gazdasági szervezeteire, teljesítésük „pontosságától" függ a közös ügy sikere, a közös célok elérése.

A KGST-országok célirányosan, eredményesen és a hosszú távú perspektívák figyelembevételével valósítják meg a komplex program előirányzatait. Az integrációs intézkedésekben való aktív és széles körű részvétel egyikük számára sem jelenti szuverenitásuk „korlátozását", ellenkezőleg – feltárja az összes meglevő lehetőséget és újakat teremt a szuverenitás legteljesebb érvényesítéséhez.

A szocialista országok szuverenitásának osztálylényege abban nyilvánul meg, hogy kapcsolataik a szocialista internacionalizmuson alapulnak. Ebből kiindulva a „korlátozott szuverenitás" elméletének felvetése nem más, mint kísérlet, hogy a szocialista internacionalizmust szembeállítsák a szocialista országok függetlenségével, szuverenitásával és egyenjogúságával.

A szocialista integráció valóban a teljes önkéntesség alapján valósul meg. Minden KGST-országnak jogában áll, hogy bármikor bejelentse érdekeltségét vagy érdektelenségét a komplex programban előirányzott több mint 200 nagyszabású intézkedés bármelyikének megvalósításában való részvétel iránt. Ez az eljárás lehetővé teszi, hogy az integráció valamennyi részvevőjének – legyen az nagy vagy kis ország – nemzeti érdekeit figyelembe vegyék. „Az a nagy munka, amelyet a KGST-tagállamok, a tanács szervei és a KGST-tagállamok nemzetközi gazdasági szervezetei az 1971–1975 közötti években végeztek, lehetővé tette az együttműködés további elmélyítését és fejlesztését, valamint a KGST-tagállamok szocialista gazdasági integrációjának fejlesztésére irányuló komplex programban szereplő rendelkezések sikeres és lényegében idejében történő teljesítését"* – állapítja meg a Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsának XXX. ülésszakáról kiadott közlemény.

Néhány polgári tudós tovább megy: azt próbálják bizonygatni, hogy a különféle, a szocialista gazdasági integráció mechanizmusának alkotó elemét jelentő államközi szervek létrehozása az állami szuverenitás megsértésére vezet.**

Szemrehányást téve a KGST-nek a szuverenitás vélt korlátozásáért, a polgári ideológusok minden módon magasztalják a szuverenitás tényleges korlátozását a Közös Piacon belül, amikor a kis országokra akaratuk ellenére lépten-nyomon határozatok végrehajtását kényszerítik rá. Az Európai Gazdasági Közösségen belül működő tőkés szervezetek alapdokumentumaiban meghatározzák a nagy és a kis országok közötti különbségeket, a szervezetek tevékenységében való részvételük mérté-

* Népszabadság, 1976. július 10.

** Lásd Comparative Literature Studies. Urbana 1973. 10. köt. December 4. sz. 321. old.

ke a területtől, a politikai erőtől, a gazdasági potenciáltól és attól függ, hogy az EGK finanszírozásának milyen hányada jut rájuk. Ez egyenlőtlenséget és belső ellentmondásokat okoz az EGK tagállamai között.

A polgári ideológusok gyakran beszélnek valamilyen, a Szovjetunió és a többi KGST-tagállam gazdasági érdekeiben fellelni vélt ellentmondásokról.

Sokszor emlegetik azt a tézist (és már ezzel devalválják értékét), hogy a Szovjetunió a többi országgal integrációra lépve semmibe veszi érdekeltségüket, és saját érdekeit követi. Gyakran állítják azt is, hogy a Szovjetunió és a többi szocialista ország között ellentétek vannak.

Így például az Oxfordi egyetem professzora, P. Wiles integrációs koncepcióját az integráció „szovjet politikai aktusként" való értékelésére építi és következtetéseket tesz „a KGST-tagállamok nem egyenjogú helyzetéről", „a szovjet hegemóniáról".*

A KGST-ben minden együttműködési variáns és integrációs intézkedés feltételezi az összes részt vevő ország kölcsönös érdekeltségét, függetlenül attól, hogy mekkora a terület, a lakosság, a belső piacok felvevőképessége, a nemzeti jövedelem, a tudományos-műszaki potenciál érettségének foka, a termelési apparátus fejlettségi színvonala és milyen a gazdasági fejlődés más mutatóinak alakulása. Mi több, a szocialista internacionalizmus feltételezi, hogy minden egyes állam valamennyi belső és nemzetközi problémát tekintve elvi álláspontot képvisel saját országa és az összes többi szocialista ország dolgozóinak érdekében.

Ezért a kérdés – a Szovjetunió helye és szerepe a szocialista gazdasági integrációban – elvi-politikai és gazdasági kérdés. A KGST-országok együttműködésében a Szovjetunió a szocialista gazdasági integráció természetes gazdasági, politikai és ideológiai központja.

* Lásd *P. J. A. Wiles:* Communist International Economics. Oxford 1968.

Az integrációs folyamatok eredményes fejlődésében a Szovjetuniónak döntő szerepe van mind az anyagi termelés, a tudomány és a technika szférájában, mind a KGST-országok kölcsönös gazdasági kapcsolatainak tervszerű irányításában. Ez elsősorban a Szovjetuniónak a szocializmus építésében és a szocialista világrendszer kialakításában betöltött szerepéből, a szocialista országokkal való kapcsolataiban megnyilvánuló mélyen internacionalista politikájából és abból a helyzetből következik, amelyet a Szovjetunió népgazdasága a KGST-országok gazdasági integrációjában elfoglal.

A Szovjetuniónak ugyanakkor a többi KGST-országgal azonosak a jogai és a kötelezettségei. Az egyenlőség elvét kötelezően betartják a KGST valamennyi szervének – Közgyűlés, Végrehajtó Bizottság, állandó bizottságok, tanácskozások stb. – munkájában, függetlenül attól, hogy a KGST-országok nem azonos kvótával vesznek részt tevékenységük finanszírozásában. A határozatok vagy ajánlások elfogadásánál a KGST-országoknak a szervezet költségvetéséhez való hozzájárulásának mértékéből semmiféle előny nem származik a viszonylag nagyobb hozzájárulást nyújtó országok számára a többiekkel szemben.

Ugyanez az elv uralkodik a KGST-országok egyéb nemzetközi gazdasági szervezeteinek tevékenységében is. Például a Nemzetközi Gazdasági Együttműködési Bank alaptőkéjéhez a Szovjetunió 116 millió rubellal járult hozzá, Magyarország 3 millió rubellal (az alaptőke összesen 300 millió transzferábilis rubel). Ugyanez a helyzet a Nemzetközi Beruházási Banknál, ahol az alaptőkét 1052,6 millió transzferábilis rubelben állapították meg, a Szovjetunió kvótája 399,3 millió, Magyarország hozzájárulása pedig 4,5 millió transzferábilis rubel. A bankok tanácsaiban – a legfelső irányító szervekben – az alaptőkéhez való hozzájárulástól függetlenül minden egyes országnak egy szavazata van.

„Ha őszinték akarunk lenni, akkor meg kell mondani – szögezte le Kádár János a kommunista és munkáspártok nemzetközi tanácskozásán 1969 júniusában –, hogy mindent viszonylagosan számítva is, a Szovjetunió Kommunista Pártja és a szovjet nép, amely a jogokból csak az egyenlő törvényes részt igényli, mérhetetlenül több felelősséget hordoz vállain bármelyikünknél. Internacionalista és önzetlen módon, mindenki másnál többet áldozott és áldoz a kommunizmus ügyéért, a nemzetek szabadságáért, a világháború megakadályozásáért, az emberiség szebb jövőjéért... Egységünknek, az internacionalizmusnak, az összes imperialistaellenes erők összefogásának lényeges kérdése a Szovjetunióhoz való helyes elvi viszony."*

A szovjet gazdaságnak döntő szerepe van a KGST-országok gazdasági fejlődésében. A Szovjetunióval való együttműködés méreteit, intenzitását és formáinak változatosságát tekintve egyaránt alapvető helyet foglal eme országok külgazdasági kapcsolataiban. A szovjet nyersanyagok vagy egyéb termékek beszerzésének lehetősége, az export jelentős részének szovjet piacon való értékesítése a KGST-országokban fontos feltétele az újratermelési folyamat normális működésének**, a foglalkoztatottság biztosításának.

A szocialista internacionalizmus elveihez híven a Szovjetunió mintegy 2137 különböző vállalat, üzemegység és egyéb objektum építéséhez, rekonstrukciójához és bővítéséhez nyújt jelentős támogatást a szocialista országoknak (1976. január 1-i állapot szerint). Ezek a következőképpen oszlanak meg: 251 objektum a villamosenergia-iparban, 168 a vas- és színesfémkohászatban, 68 a széniparban, 190 a vegyiparban, a kőolaj-feldolgozó és a kőolaj vegyiparban, 918 a szállításban és hírközlésben,

* A kommunista és munkáspártok nemzetközi tanácskozása. Moszkva 1969. 283. old.

** Ezt a kérdést részletesebben az I. fejezetben tekintettük át.

218 a mezőgazdaságban*, 1487 vállalatot, létesítményt és egyéb objektumot már üzembe helyeztek.**

A KGST-országok együttműködésének és gazdasági integrációjának tapasztalatai meggyőzően bizonyítják a polgári ideológusok tendenciózus állításainak tarthatatlanságát, amelyek szerint a Szovjetunió egyoldalúan vagy nagyobb mértékben érdekelt az integráció megvalósításában.

A szocialista világrendszer a kapitalizmus világrendszerével folytatott történelmi küzdelemben és versenyben fejlődik. Lenin rámutatott, hogy a küzdelem hosszú és szívós lesz, amelynek kimenetelétől embermilliók sorsa, az emberiség jövője függ. A két rendszer harca nem más, mint annak az osztályharcnak sajátos megnyilvánulása, amely végső soron, a társadalmi fejlődés objektív törvényei folytán, elkerülhetetlenül elvezet a szocializmus és a kommunizmus világméretű győzelméhez. A kapitalizmussal folyó verseny – Lenin szavaival élve, „bizonyosfajta háború, két termelési mód, két formáció, két gazdaság – a kommunista és a tőkés gazdaság háborús versengése"***.

Az utóbbi időben a polgári ideológusok erőteljesen hirdetik a konvergenciaelmélet új változatát, a kommutáció elméletét. Nyugaton ez a terminus a szocialista és a tőkés vállalatok közötti kooperáció fejlődését jelenti. A kommutációt úgy képzelik el, hogy a vállalatok kölcsönösen összeforrnak, spontán módon kölcsönösen egybefonódnak, de azzal a kikötéssel, hogy mindez központi állami irányítás, a külgazdasági kapcsolatok rendszeré-

* A Szovjetunió nagy segítséget nyújtott Magyarországnak a mezőgazdaság kollektivizálásában a vállalatszervezési és irányítási tapasztalatok átadásával, gépek, traktorok, vetőmagvak, műtrágyák szállításával. 1976-ban a magyar traktorállomány 40%-a, a kombájnok 90%-a szovjet eredetű volt. A búza termőterületének 90%-át szovjet nemesítésű maggal vetették be.

** Lásd Narodnoje hozjajsztvo SZSZSZR v 1975g. Sztatyisztyicseszkij jezsegodnyik. Moszkva, Sztatyisztyika 1976. 758 old.

*** Lásd *Lenin* Összes Művei. 42. köt. 71. old.

nek állami monopóliuma nélkül valósul meg. Az „új eszköz" célja tehát a „régi" marad – a „kapitalizmus békés behatolása": a tőkésállamok cégeivel spontán módon szervezendő kapcsolatok révén megsemmisíteni a KGST-országok vállalatai között kialakult kapcsolatokat, vagyis megvalósítani a kapitalizmus behatolását és elérni a „szocializmus erózióját". Éppen így fejti ki a kommutáció tartalmát több nyugatnémet neoliberális politikus és közgazdász, akik a CDU jobbszárnyához tartoznak.*

E kérdés kapcsán az igazság kedvéért el kell mondani, hogy a nemzetközi ipari kooperáció a valóságban nemcsak a két világrendszeren belül fejlődik ki, hanem a különböző társadalmi-gazdasági rendszerű országok között is. Az ENSZ Európai Gazdasági Bizottságának értékelése szerint 1970 elején már mintegy 350 kereskedelmi, pénzügyi és kooperációs megállapodás volt érvényben az európai szocialista és tőkésországok között, 1973 elején körülbelül 600, 1976 elejére pedig az ilyen megállapodások száma már valamivel 1000 fölött volt. Érdekes, hogy az ipari kooperációs megállapodások megközelítőleg $^3/_5$-e a gépiparra jut, $^1/_5$-e a vegyiparra, a többi pedig a kohászat, a könnyű- és az élelmiszeripar között oszlik meg.

Az ipari együttműködés eme formájának fejlődésében természetesen még csak utalás sincs az úgynevezett kommutációra, tehát itt nem megy végbe a szocializmus és a kapitalizmus „kölcsönös behatolása". Az Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet záróokmányában, amelyet az európai KGST-tagállamok is aláírtak, a részt vevő államok „kifejezik készségüket, hogy elősegítsenek olyan intézkedéseket, amelyeknek célja az ipa-

* Lásd például, *H. Heimann:* Überwindung der Spaltung Europas und Deutschlands durch demokratischen Socialismus. Antworten auf die Kritik an den „Anregungen zu einer konkreten Utopie". Aus Politik und Zeitgeschichte, 1973. május 19., 15., 27., 28. old.

ri kooperáció szempontjából kedvező feltételek létrehozása"*.

Meg kell jegyeznünk, hogy a történelmi dokumentum e pontjának megvalósítása feltételezi az összeurópai békés együttműködés „anyagi szövedékének" létrehozását és megerősítését.

Emellett fontos hangsúlyozni, hogy a szocialista integráció nemcsak nem feltételezi a KGST-országok és mondjuk az EGK-t alkotó tőkésállamok közötti gazdasági kapcsolatok szűkítését, ellenkezőleg, fejlődésüket igényli, mivel új lehetőségeket jelent, növelve a szocialista országok készségét és érdekeltségét a világméretű, ezen belül az európai munkamegosztásban való aktívabb részvétel iránt. Külön ki kell emelni: ez a KGST-országok közös álláspontja, ami pedig azt jelenti, hogy nem mond ellent a szocialista államok nemzeti és nemzetközi érdekeinek. Ez még egy adalék ahhoz, hogy a gazdasági haladás és a békéért folytatott harc a szocializmus számára elválaszthatatlan.

Európa gazdasági helyzetét nagyban meghatározza, hogy milyenek a kapcsolatok a Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsa és az Európai Gazdasági Közösség között, valamint a hozzájuk tartozó országok között. Ennek kapcsán a következőket mondta L. Brezsnyev az SZKP XXV. kongresszusán tartott előadói beszédében. „Külgazdasági politikánkat összehangoljuk a testvéri országokkal. Az európai biztonsági és együttműködési értekezlet záróokmányának szellemében a Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsa a tagországok kormányainak nevében hivatalos kapcsolatok létesítését javasolta az Európai Gazdasági Közösségnek. Az EGK miniszteri tanácsának átnyújtottuk a kölcsönös kapcsolatok alapjairól szóló megállapodástervezetet, amely kedvező feltéte-

* Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet Záróokmány. Kossuth Könyvkiadó 1975. 36. old.

lek kialakítását irányozza elő a két szervezet és a hozzájuk tartozó országok közötti egyenjogú együttműködéshez. Mi készek vagyunk erre."*

A Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsa kezdeményezésének az a célja, hogy éltrejöjjenek a KGST és az EGK országai közötti kölcsönösen előnyös együttműködés és kereskedelem további fejlődéséhez szükséges feltételek.

A megállapodástervezet tartalma, amelyet a KGST-tagállamok és a KGST mint nemzetközi szervezet nevében 1976. februárjában nyújtottak át az Európai Gazdasági Közösség miniszteri tanácsának, a következőkben foglalható össze.

A kölcsönös kereskedelmi kapcsolatokra vonatkozó pontok alapvetően azt irányozzák elő, hogy a KGST-tagállamok és az EGK-tagállamok közötti kapcsolatokban alkalmazni kell a legnagyobb kedvezmény elvét, vagyis minden állam kötelezettséget vállal, hogy kereskedelmi téren partnerére kiterjeszti mindazon kedvezményeket és előnyöket, amelyeket harmadik országoknak nyújt vagy nyújtani fog.

A megállapodástervezet a Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsának és az Európai Gazdasági Közösségnek tanulmányozásra javasolja a valutáris-pénzügyi kérdéseket az áruforgalom tartós növekedését elősegítő döntések meghozatala végett. Arról van szó például, hogy a szervezetek tagállamai maximálisan kedvező feltételek mellett nyújtanak kölcsönösen hiteleket.

A megállapodástervezetben a KGST és az EGK közötti együttműködés fejlesztésének olyan területeit is előirányozzák, mint a szabványosítás, a környezetvédelem, a statisztika, a gazdasági előrejelzések kidolgozása a termelés és fogyasztás területén, mindkét felet érdeklő tematika szerint.

Ami a két szervezet közötti kapcsolatok formáit illeti,

* Az SZKP XXV. kongresszusa. 72. old.

előirányozzák a kérdések közös tanulmányozását és kidolgozását, a rendszeres információcserét a KGST és az EGK fő irányairól és folyó tevékenységéről, a rendszeres kapcsolatokat a KGST és az EGK képviselői és munkatársai között, beleértve konferenciák, szemináriumok és szimpóziumok szervezését.

A megállapodás pontjai nem érinthetik a felek jogait és kötelezettségeit érvényes két- és sokoldalú szerződéseik és megállapodásaik tekintetében, sem a jövőben hasonló szerződések és megállapodások megkötésére vonatkozó jogaikat.

A megkötött megállapodás teljesítésének elősegítésére a tervezet a szerződő felek képviselőiből álló vegyesbizottság létrehozását irányozza elő.

Kilenchónapi gondolkodás után, 1976 novemberében az Európai Gazdasági Közösség választ adott a Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsa javaslatára. Az EGK-tagállamok külügyminisztereinek 1976. november 15-én Brüsszelben megtartott értekezletéről kiadott közleményben leszögezik, hogy a Közös Piac kész tárgyalásokat kezdeni az együttműködésről, és előkészítette saját megállapodástervezetét. Maga az a tény, hogy a kilencek egyhangúan fogadták el a dialógus megkezdésére vonatkozó javaslatot, elismerést érdemel. Világos azonban, hogy olyan bonyolult kérdésben, mint a KGST és az EGK kölcsönkapcsolatai, különböző álláspontok vannak. Nyilvánvalóan bizonyos időre van szükség, amíg folytatódnak a két fél sajátosságainak megfelelő kontaktusok, amelyek a kölcsönösen elfogadható szerződéses kapcsolatok kidolgozására irányulnak. A megállapodás megkötése elősegítené az együttműködés fejlődésében a különböző területeken és szférákban még meglevő akadályok megszüntetését, és hozzájárulna az enyhülési folyamat előrehaladásához is. Mindez megfelel a KGST-országok érdekeinek és törekvéseinek.

Az antikommunizmus néhány doktrínáját próbáltuk meg áttekinteni, amelyeket sem a gazdaságtörténet,

sem a jogi aktusok, sem a fennálló gyakorlat, sem az a tendencia nem támaszt alá, amelyet a KGST keretében a gazdasági együttműködés mindenoldalú fejlődésének sikeres megvalósítása fémjelez.

A szocialista gazdasági integráció kritikusai minden erővel megpróbálják visszafogni a szocialista típusú integrációs folyamatok fejlődését, elsősorban a világszocializmus belülről, a burzsoá és a kispolgári nacionalizmus elterjesztésével való bomlasztása révén. Komócsin Zoltán írta könyvében: „A dolgozók félrevezetésében nagy szerepet játszik a nacionalizmus, amely a burzsoázia uralkodó ideológiája. A nacionalizmus alapeszméje, hogy a burzsoázia osztályérdekét az egész nemzet, az egész nép, valamennyi dolgozó osztály érdekének tüntette fel. A nacionalizmus eszköz a burzsoázia uralmának megteremtésére, hatalmának megszilárdítására és megvédésére, valamint gazdasági, politikai, ideológiai befolyásának szüntelen kiterjesztésére."*

Ebben a harcban a polgári ideológusok álláspontja a szocialista integráció hamis felfogására vagy értelmezésére, tapasztalatainak és politikájának elferdítésére épül. Ehhez bonyolult, sokcsatornás „tudományszervezési" rendszert használnak, amelyben kijelölik az állami apparátus, a magánközpontok és az egyéni elemzés helyét is.

Alig van ebben valami meglepő és megmagyarázhatatlan: szakadatlan osztályharc folyik a gazdaság, a politika és az ideológia szférájában. A szocializmusban és a kapitalizmusban különbözik a világnézeti alapállás, az osztályszemlélet, nem azonosak ugyanazon jelenségek és folyamatok értékelésének kritériumai.

Mindenki számára, aki lelkiismeretesen tanulmányozza és helyesen mutatja be a KGST-országok integrációs folyamatának elméletét és gyakorlatát, világos, hogy a

* *Komócsin Zoltán:* Nemzeti érdekek, internacionalista célok. 8. old.

szocialista internacionalizmus nem jelenti a nemzeti elkülönültség tagadását, egy ország nemzeti érdekeinek csökkentését vagy figyelmen kívül hagyását a gazdasági integráció többi részt vevő országa érdekeihez képest. A szocialista internacionalizmus nemcsak a KGST tevékenységének vált alapvető követelményévé, hanem az integrációs fejlődés programja megvalósításának is alapelve. A KGST 30 év alatt felhalmozódott tapasztalatai igazolják ezt.

A KGST igazi nemzetközi központtá vált, amelyben kidolgozzák, kipróbálják és pontosítják az egyenjogú nemzetközi gazdasági együttműködés fejlődési formáit, módszereit és eszközeit.

„A szocializmus természetének és magasztos céljainak megfelelően a KGST keretei között folyó együttműködés erősítése *a nemzetgazdaságok harmonikus fejlődéséhez* vezet, módot ad az ipar és a mezőgazdaság gyors fejlődésére, segíti a gazdaságilag kevésbé fejlett KGST-tagállamok gyorsított ütemű előrehaladását"* – állapítja meg a Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsa XXX. ülésszakáról kiadott közlemény.

A KGST-országok sikerrel valósítják meg a szocialista gazdasági integráció fejlesztésének komplex programját. Nincs olyan – sem látszólagos, sem valódi – akadály, amelyet a baráti országok ne küzdenének le előrehaladásuk folyamán. Erről ismételten tanúskodnak a szocialista államok népgazdaság-fejlesztésének tervfeladatai, amelyeknek fő mutatóit az 1976–1980 közötti évekre és távolabbi időszakra is nemzetközi méretekben összehangolták.

* Népszabadság, 1976. július 10. (A mi kiemelésünk. — *B. Gy., M. Gy.*)

Befejezés

A szocialista gazdasági integráció fejlesztésének komplex programja a szocialista államok nemzetközi szintű gazdasági tevékenységének alkotmánya. A programban pontosan meghatározták azokat az elveket és normákat, amelyeken a KGST-országok gazdasági kapcsolatai alapulnak. Közöttük kiemelt helye van a nemzetközi és a nemzeti érdekek folyamatos összekapcsolásának.

A szocialista gazdasági integráció a nemzeti érdekek kölcsönös figyelembevételére, a közös érdekekkel való összekapcsolásukra épül, és ami a fő, erősíti minden egyes nemzet pozícióját, hozzájárul gazdasági és kulturális felvirágzásához. „Ezen a területen sok függ a hatalmon levő pártok politikájától – mutatott rá L. Brezsnyev az SZKP XXV. kongresszusán tartott beszédében – attól, hogy képesek-e megőrizni egységüket, felvenni a harcot az elzárkózás és a nemzeti elkülönülés ellen, tekintetbe venni a közös internacionalista feladatokat, együttesen cselekedni e feladatok megoldása végett."*

A gazdasági tevékenység nemzetközivé válása objektív szükségszerűség, a KGST-országok gazdasági integrációja pedig e tendencia megvalósításának jelenlegi formája és szakasza. Legteljesebb és helyes megvalósítása feltételezi e jelenség természetének és lényegének, mozgatóerőinek, az objektív és a szubjektív tényezőknek a megértését: a törvények és mozgástendenciák rendszerének megismerését, valamint az internacionali-

* Az SZKP XXV. kongresszusa. 8. old.

zálódási folyamat megszervezését, beleértve a folyamat irányítási mechanizmusának létrehozását is. Az egyik bonyolult feladat, amelynek megoldásához az internacionalizálódás minden szakaszában sajátos eszközökre van szüksége, az állami szuverenitás gazdasági oldalának összekapcsolása a nemzetközi gazdasági érdek tartalmával. A KGST-országok gazdasági integrációja az összekapcsolás konkrét formája, minden egyes ország szuverenitásának realizálási formája.

A szocialista együttműködés az országok és népek történelmileg új társadalmi-gazdasági és politikai közössége, amelyeket tartósan egyesítenek az alapvető közös érdekek és az egységes osztálytermészet. Létrehozták és fejlesztik azt a mechanizmust, amely hosszú távra összekapcsolja az országok érdekeit egymással, valamint az országok érdekeit az együttműködés közös érdekeivel. Éppen a KGST-országok szocialista gazdasági integrációjában válik lehetővé, hogy a népgazdaság fejlődését egyre inkább az együttes gazdasági lehetőségekre alapozzák, hogy a közös szükségletek figyelembevételével tömegméretekben szervezzék meg egy sor használati érték optimális termelését, hogy közösen tűzzék ki az együttműködés fejlődési céljait és jelöljék meg elérésük konkrét módjait.

„A konkrét gazdasági feladatok megoldásában országaink nemcsak a kölcsönösen előnyös kapcsolatokra törekszenek, hanem messzemenően figyelembe veszik egymás érdekeit is – mondta L. Brezsnyev. Elvtársi módon törekednek arra, hogy ne csak ők maguk, hanem a baráti szocialista államok is eredményesen fejlődjenek. Ez a szocialista internacionalizmus legmagasabb rendű kifejeződése."*

A szocialista világ együttműködése fölfelé ívelően fejlődik. A KGST-országok eredményesen hajtják végre a

* *L. I. Brezsnyev:* Az SZKP és a szovjet állam külpolitikája. Kossuth Könyvkiadó 1974. 221—222. old.

szocialista gazdasági integráció komplex programjának intézkedéseit. Mindenekelőtt azért értek el jelentős sikereket, mert pontosan feltárták a nemzetközi és a nemzeti elv kapcsolatát, és helyesen alkalmazták az összekapcsolásukra létrehozott és továbbfejlesztendő mechanizmust.

Tartalom

Bevezetés 5
I. A KGST-tagállamok gazdasági együttműködési rendszere: az érdekek figyelembevétele az új típusú nemzetközi viszonyok alapja 9
II. A KGST-tagállamok nemzetközi érdekének fő gazdasági tartalma 21
III. A szocialista nemzetközi gazdasági integráció a nemzetközi és a nemzeti érdekek kapcsolatának középpontjában 33
IV. A nemzeti és a nemzetközi érdekek összekapcsolásának mechanizmusa és ennek alkalmazása a KGST-tagállamok gazdasági integrációjában 42
V. A gazdasági és a politikai tényezők kölcsönhatása és a változás perspektívái a nemzetközi és a nemzeti érdekek viszonyában 56
VI. A nemzeti és a nemzetközi viszonya és összekapcsolása a KGST-tagállamok gazdasági integrációjának fejlődésében — az antikommunista doktrína bírálata 68
Befejezés 93

A kiadásért felel a Kossuth Könyvkiadó igazgatója
79—5486. Szikra Lapnyomda, Budapest, 1979.
Felelős vezető Csöndes Zoltán vezérigazgató
A kötetet szerkesztette Varsádi Zsuzsa
A borító Szántó Tibor munkája
Műszaki vezető Mózes Tibor
Műszaki szerkesztő Hajdú Árpád
Terjedelme 6 (A/5) ív

6,– Ft